

**Kemikylän lappalaisajoista Hannulan
talojen muodostamiseen isossajaossa
Nousun kylässä
– Läpileikkaus Matti Hannunpoika Nousun suvusta**

**Petri Hannula
pethannu@kymp.net
19.5.2020**

Saatteeksi

Tämä selvitys on lyhyt kooste Matti Hannunpoika Nousun esi- ja jälkipolvista ja se pyrkii ratkaisemaan muutamia kysymyksiä, jotka ovat heränneet pohtiessani Kemikylän ja Nousun kylän historiaa. Mitä tapahtui Kemikylän lappalaisasutukselle, keitä kylässä asui, lappalaisaika, kirkon ja kruunun vaikutus Kemikylään, keitä uudisasukkaita saapui kylään ja millaisen jäljen he jättivät, mistä Nousun suku on kotoisin, Ulmajansuunmaan asuttaminen, miksi Ulmajansuunmaa tunnettiin sittemmin Nousuna eikä Karppisena, millä tavalla Nousu tuli lappalaismiesten Martti ja Matti Hannunpoikien lisänimeksi, miksi Nousu-nimi oli useammalla henkilöllä 1720-luvulla kuin vain Martti ja Matti Nousun perheillä, Nousun sukuhaarat Karppinen ja Kuosku, Nousu-nimen vaihtuminen Hannulaksi ja isonjaon vaikutus Hannulan talojen muodostumiseen.

Toivon, että lukijani saisi selkeän ja kokonaisvaltaisen vaikutelman Kemikylän lappalaisajasta ja Ulmajansuunmaan eli Nousun kylän asutushistoriasta 1560-luvulta aina 1920-luvulle saakka.

Selvitys sisältänee joitain puutteita ja siksi toivon sitä varten kommentteja ja täydennyksiä. Siitä puuttuu esim. kuolinvuosia. Lisäksi tarpeellisia lähteitä olisivat Sodankylän henkikirjat 1650 ja 1662 sekä väliltä 1717–1719 (voidaan tarkentaa uudisasukas Juho Karppisen kuolinvuosi) että 1721–1723 (voidaan tarkentaa uudisasukas Hannu Tenton Kemikylään saapumisvuosi).

Kiitän Terttu Koskelaa sekä Kari Hannulaa, joiden tietojen avulla saatoin täydentää esitystäni Nousun kylän asuttamisesta isonjaon aikaan ja jälkeen. Haluan kiittää myös Kanadan Halifaxissa asuvaa Barry Lambertia. Käymämme keskustelut avasivat uusia näkökulmia sukututkimukseeni.

Petri Hannula

Lappalaisaika

Lappalaisten asuinkentiltä kylien kantataloihin

Kemikylässä lappalaisasutus keskittyi Kemijoen ja sen isojen sivujokien kuten Aran, Värriön ja Tenniön sekä esim. Värriöjärven eli Pikkuarajärven (Länsipohjan tuomiopöytäkirjassa 1741 Ala Arajärven) rannoille, mutta läheisten Seitajärven ja Arajärven rannoilla asui sompiolaisia lappalaisia ja kylän etelärajan tuntumassa Telniöjärven seudun lappalaisia, kuten sajalaisia.

Vuonna 1684 saapuivat kemijärveläiset **Hannu Karppinen, Tuomas Jouninpoika ja Heikki Pekanpoika Halonen Pietilä** eli **Värriö** Kemikylään kukin erikseen. Hannu nousi maihin Värriöjokisuulla ja asui pystyttämässään kodassa lappalaisten naapurina. Tuomas asettui jonnekin Kemikylän vesistöjen rannoille. Heikki Värriö saapui perheineen Pikkuarajärvelle ja rakensi Värriön savun lappalaisen Matti Erkinpojan autioksi jääneelle asuinkentälle. Savu oli Värriön kylän kantatalo. Seuraavana vuonna eli 1685 **Heikki Karppinen** asettui Ulmajansuunmaalle tyhjälle lappalaisasuinkentälle ja rakensi sinne Karppisen savun. Se autioitui 1689. Sinä vuonna **Olli Iisakinpoika Karppinen**, joka oli saapunut vähän aikaisemmin Kemijärveltä Kemikylän Kyläselkään, lähti yhdessä Hannu Karppisen kanssa Tenniöjokea ylös ja rakensi savun Kuoskun kylän kohdalle. Hannu ryhtyi asuttamaan Ulmajansuunmaalla autioksi jäänyttä Karppisen savua. Hän asui siinä vuoteen 1691 saakka. Seuraavana vuonna 1692 kemijärveläinen **Jaakko Karppinen** rantautui Ulmajansuunmaalle ja alkoi asuttaa Karppisen savua.

Nälkävuosina 1696–1697 Tuomas Jouninpoika ja Jaakko Karppinen menehtyivät nälkään. Olli Iisakinpoika Karppinen pakeni Kemijärvelle eikä koskaan palannut. Heikki Pekanpoika Värriö sinnitteli Pikkuarajärvellä, mutta nälkä hääti hänetkin. Hän palasi takaisin ensimmäisten joukossa seuraavana vuonna 1698. Vuonna 1699 nälkäpaosta Ulmajansuunmaalle palasi lappalainen Matti Hannunpoika, jolla oli lisänimenä Nousu. Vuonna 1701 Kemijärveltä saapui **Erkki Paavonpoika Halonen** eli **Telniö** perheineen ja muutti autioituneeseen Karppisen savuun Ulmajansuunmaalla. Aiemmin Kemikylään saapunut Heikki Värriö oli Erkki Telniön setä ja vain kymmenen vuotta tätä vanhempi. Samana vuonna niin ikään kemijärveläinen **Juho Matinpoka Karppinen** alkoi asuttaa lappalaisen Pekka Tuomaanpojan asuinkenttää ja rakensi siihen Karppisen savun, joka oli ollut Hannu Karppisen asuttaman asuinkentän naapurissa Värriöjokisuulla. Hän avioitui kemikyläläisen lappalaisnaisen kanssa.

Heikki Pekanpoika Värriö palasi vaimoineen takaisin Kemijärvelle. Hänen poikansa **Pekka Värriö** alkoi isännöidä Värriön savua Pikkuarajärvellä vuonna 1714. Pekka oli syntynyt Kemikylässä ja avioitui Antti Keitsan tyttären kanssa. Antti Keitsa oli vaimoineen Sompion lappalaisia ja asettunut asumaan Pikkuarajärven rantaan. Vuonna 1719 lappalaisnuorukainen Hannu Matinpoka Nousu asutti perheineen Nousun savua, joka oli Nousun kylän kantatalo. Värriöjokisuulla sijaitseva Karppisen savu autioitui Juho Matinpoka Karppisen kuoltua 1720 vaiheilla. Samaan aikaan eräs **Hannu Olavinpoika Tentto** muutti perheineen Pikkuarajärvelle ja asui siellä kuolemaansa eli vuoteen 1730 saakka. Vuonna 1724 Erkki Paavonpoika Telniön kuoltua Ulmajansuunmaalla sijaitsevan Karppisen savua asuttivat hänen poikansa. Karppinen autioitui vuosikymmeniksi vuonna 1741. Vuonna 1731 lappalainen Martti Martinpoika Nousu (Matti Nousun veljenpoika) ryhtyi asuttamaan Karppisen savua Värriöjokisuulla. Savu oli Martin kylän kantatalo. Vuonna 1737 muuan **Erkki Halonen** työskenteli vuoden renkinä Värriön savussa

Pikkuarajärvellä. Lappalaisten siitajärjestelmä hajosi 1750-luvun vaihteessa. Lappalaiset olivat kauttaaltaan asettuneet aloilleen ja omaksuneet talonpoikaisen elämäntavan, jonka merkkejä oli ollut nähtävissä jo sukupolvi aikaisemmin. Vuonna 1759 Erkki Paavonpoika Telniön pojanpoika **Paavo Matinpoika Halonen** rakensi Halosen savun Kemijoen äärelle Savukosken kirkonkylän alueelle. Hän oli tehnyt rengin töitä Pekka Värriölle ja avioitunut talon tyttären kanssa. Vuonna 1760 Ulmajansuunmaalta lähteneen Matti Hannunpoika Nousun pojanpoika Olli Hannunpoika Nousu, joka oli lappalainen, rakensi Tenniöjoen töyräälle savun. Savu oli Kuoskun kylän kantatalo.

Pitkän vihan vuodet

Jäämeren rannikolla asui kveenejä, joista on maininta viikinki Ottarin matkakuvauksessa 800-luvulta. Kveenit eli kainulaiset olivat pohjoisen vanhimpia asukkaita ja alunperin lähtöisin Lounais-Suomesta. Nämä hämäläiset talonpojat lienevät nousseet pohjoiseen Tornionjokilaaksoa pitkin. Länsipohja oli keskeinen aluekeskus myöhemminkin pohjoisen asuttamisessa. Kveenit kävivät lappalaisten kanssa kauppaa ja verottivat heitä.

Norjan kuningasvallan vakiinnuttua 1200-luvun puolessa välissä, se laajeni pohjoiseen rannikkoa pitkin Vienanmerelle. Norjalaiset olivat tehneet sovun kveenien kanssa ja he vastasivat yhdessä karjalaisten uhkaan. Novgorodin alaiset karjalaiset olivat laajentaneet alueitaan pohjoista kohti ja pyrkivät pääsemään käsiksi lapinkäyntiin. Vuonna 1326 osapuolet pääsivät sopimukseen, jossa vahvistettiin valtakuntien välinen raja. Rajalapinkylä olivat Akkala, Hirvasjärvi, Nuortijärvi, Suonikylä, Sompio sekä Inari. Ruija sekä Kuola määrättiin yhteismaiksi, joiden lappalaisia molemmat verottivat.

Kuolansuusta (Kuolanvuonosta) ja Kantalahdesta oli yhteys Sompion ja Kuolajärven lapinkylään vesireittejä pitkin. Ylempi reitti kulki Kuolansuusta Tuloomajokea pitkin Nuortiojoen latvoille ja maan poikki Kemihaaraan. Kemijoelta reitti haarautui sivujokia pitkin Sompion ja Kuolajärven lapinkylään. Alempi reitti kulki Vienanmereltä Tuntsajoelle ja maan poikki Tenniöjärvelle ja sieltä Tenniöjokea pitkin syvemmälle Kuolajärven lapinkylään ja pidemmälle Kemijoelle, josta edettiin Sompioon. Vienanmereltä oli toinenkin reitti Kemijoelle: Tuntsajokea pitkin sen latvoille, maan poikki Värriöjoen latvoille ja Kemijoelle. Näitä vesireittejä pitkin saapuivat verottajat, laukkukauppiat sekä vihavenäläiset, kulkivat pirkkalaisten johtamat torniolaiset ja kemiläiset Petsamon luostaria hävittämään ja lähtivät Kemikylän ja Kuolajärven lappalaiset nälkähäpään useaan kertaan.

Myös Ruotsin kruunu tähyili Lapinmaata huolehtiakseen omista eduistaan. Se valjasti Torniojokilaakson pirkkalaiset vaalimaan sekä kruunun että omia oikeuksiaan. Pirkkalaiset olivat Tornion, Luulajan ja Piitimen pitäjissä asuvia talonpoikia 1300-luvulta alkaen. Heillä oli kruunulta saatu oikeus verottaa lappalaisia ja käydä kauppaa heidän kanssaan. 1400-luvun lopulle tultaessa he ulottivat matkansa Jäämeren rannoille. Myös Kemin talonpojat alkoivat verottaa Kemin lappalaisia. Pirkkalaiset olivat muodostaneet Tornion- ja Kemijokilaaksoon talonpoikaisasutuksen 1100-luvulla. He tulivat samalta seudulta Lounais-Suomesta kuin kainulaiset aikaisemmin. 1500-luvun puolessa välissä pirkkalaisten veronkeruu muuttui. Siitä lähtien he keräsivät lapinvoudin roolissa veroja suoraan kruunulle, kun aikaisemmin veronkeruu, josta pirkkalainen maksoi kruunulle pienen turkisveron, oli henkilökohtaista: kullakin pirkkalaisella oli ollut omat lappalaisensa.

Ruotsi ja Karjala sopivat rauhan Pähkinäsaaren linnassa vuonna 1323. Sopimuksen mukaan Kainuun ja Oulun seudut sekä Lappi, jotka olivat lappalaisten asuinseutuja, jaettiin osapuolien yhteisnautinta-alueeksi. Lisäksi raja vedettiin savolaisten ja karjalaisten väliin,

jolloin Savo joutui Ruotsin vallan alle. Sopimuksen myötä hämäläiset ja karjalaiset alkoivat asuttaa uusia alueita, jossa eli lappalaisia. Ruotsin kruunu suosi kaskeavien savolaisten asutusliikettä lupaamalla erämaihin muuttaville talonpojille verovapauden muutamaksi vuodeksi. Savolaisasutus levisi Pohjois-Savoon ja Kainuuseen. Koska erätila-asutus levisi Pähkinäsaaren rauhan rajan yli, johti se rajaselkkauksiin Ruotsin ja Karjalan (myöhemmin Venäjän) välillä. Asetelma johti lopulta sissisotaan, jossa tuhottiin puolin ja toisin erätiloja ja ulotettiin vihanpito Oulujärven, Limingan, Iin ja Kemin pitäjien sekä Rovaniemen, Koivukylän ja Korkalon kylien sekä Vienanmeren rannikon ja Petsamon seutujen tuhoamiseen useamman kerran sekä terrorisoitiin Ruotsin ja Venäjän vaikutuspiirissä olevia lapinkyliä Maanselkää, Kitkajärveä, Kuolajärveä, Kemikylää, Sompiota ja Sodankylää. Vuonna 1579 nämä lappalaiset olivat kääntyneet Ruotsin kruunun puoleen asettua asumaan jonnekin Kemin tai Tornion pitäjien järville venäläisten ulottuvilta. Siltä ajalta lienee tarina Murharovasta lähellä Martinkylää, jossa venäläiset olivat tuhonneet lappalaiskylän kuten myös eri tarinat Sompion lovinoina Akmeelistä, joka yhdisti lappalaiskylät taistelemaan venäläisiä vastaan. Ajankohtaan liittyy myös tarinat rappasodan sankarista Muhoksella syntyneestä Paavali Halosesta, joka päättyi 1600-luvun alkuvuosina Kemijärvelle sen ensimmäiseksi kanta-asukkaaksi.

Rappasota tyhjensi pitkälle Kainuun ja Oulun seudun hämäläisistä asukkaista ja se korvautui savolaisilla, vaikka hävitys kohdistui tuhatmäärin heihinkin. Tämä kertoo voimakkaasta savolaislaajentumisesta. Historiankirjat kiinnittävät huomiota tässä pitkän vihan sodassa Suomen heimoihin, mutta eivät juurikaan lappalaisiin. Mahdollisesti venäläiset pyrkivät heikentämään Ruotsin valtaa Lapinmaassa hyökkäämällä Perämeren rannikolle. Lisäksi siellä oli ollut aikaisempina aikoina karjalaisranta (joka ulottui Pattijoelta Kemijoelle) eli karjalaisilla oli ollut pääsy Pohjanlahdelle, joka hämäläislaajentumisen vuoksi oli estynyt. Venäläiset hävittivät asukkaita ja niitä alueita, joita se oli katsonut itselleen kuuluviksi Pähkinäsaaren rauhansopimuksen mukaan.

25 vuotta kestänyt sota päättyi Ruotsin ja Venäjän välillä rauhaan vuonna 1595, joka solmittiin Täyssinässä. Ruotsin raja siirtyi Pähkinäsaaren rauhan ajoista itään ja pohjoiseen. Uusi raja kulki Lapin puolella Kuusamon livaarasta Inarin järveen ja Näätämon rajaa pitkin Jäämereen. Inarin, Sompion, Kemikylän, Kuolajärven ja Maanselän lapinkylistä itäinen puoli jäi Venäjän puolelle. Ruotsi ja Venäjä olivat päättäneet asiasta lappaisten yli. Täyssinän rauhan raja ei näin noudattanut lapinkylien itäisiä rajoja, mutta lappalaisille raja oli kuitenkin läpinäkyvä: Ruotsi ja Venäjä eivät käyneet maastossa rajaa eikä paikalliset rajasta riidelleet. Kemin Lapin rajaseudun lappalaisten verotusoikeus sovittiin kummallekin osapuolelle ja Inarin osalta vielä Tanska-Norjalle. Vuonna 1493 Venäjä oli tulkinut Pähkinäsaaren rauhaa siten, että sille olisi kuulunut koko Perämeren rannikko Pattijoelta alkaen (myös Perämeren länsipuolinen rannikko). Pohjoisempana raja olisi kaartanut Kittilän ja Sodankylän rajaan pitkin Inarinjärven itäpuolelta Jäämerelle. Ruotsin tulkinta rajasta oli Pähkinäsaaren rajaa pitkin Karjalankoskelle ja siitä Oulujärvelle ja suoraan Kuolanvuonoon Jäämeren rannikolle. Venäjä ei päässyt Pohjanlahden rannikolle eikä Ruotsi Kuolaan. Sen jälkeen vuosina 1611–1613 Ruotsi kävi Kalmarin sodan Tanska-Norjaa vastaan ja vuoden 1613 rauhansopimuksessa se menetti mahdollisuuden päästä Jäämeren rannikolle. Norjasta tuli Ruijan haltija. Vuonna 1617 Venäjän kanssa solmittu Stolbovan rauha, joka päätti Inkerin sodan, ei muuttanut Ruotsin rajoja Itä-Lapissa. Ruotsin itäraja vetäytyi Torniojokeen Suomen sodan päättyttyä Haminan rauhassa vuonna 1809. Venäjä lakkasi verottamasta Kemin Lappia vuonna 1814. Suuriruhtinaskunnan itäraja Kemin Lapissa merkittiin maastoon ja vahvistettiin vuoteen 1833 mennessä.

Pähkinäsaaren rauhansopimus vuonna 1323 oli alkusysäys monta vuosisataa myöhemmin alkaneelle Lapin uudisasuttamiselle.

Lappalaisten käännyttäminen

Savukoskelta, Tanhuasta, joka ammuin kuului Sompion lapinkylään, löytyi Mukkalan talon pellolta 1900-luvun alussa lappalaiskalmisto sekä 1930-luvulla maanpäällinen yksittäishauta. Yksittäishaudassa oli ruotsalaisia kolikoita. Hauta ajoitettiin 1600-luvun vaihteeseen. Kalmistossa oli kahdeksan maahan kaivettua hautaa, josta seitsemän oli etelä-pohjoissuuntaisia ja yksi kristilliseen tapaan itä-länsisuuntainen. Monilla vainajilla oli haudassa tarve-esineitä mukana. Yhdessä haudassa oli ruotsalaisia kolikoita, josta saattoi päätellä ajoituksen 1650-luvulle. Kolmessa oli rautainen taottu hautaristi. Kalmisto oli käytössä aikana, jolloin kristinusko vaikutti voimallisesti lappalaisiin, mutta he harjoittivat vielä omaa uskontoaan. Yksittäishauta ajoitettiin kaksi sukupolvea aikaisemmaksi. Silloin ainoastaan lähetyssaarnaajia oli käynyt Lapinmaassa, ilmeisesti Kemijärven korkeudella – seutu oli ollut vielä siihen aikaan lappalaisaluetta – tai heitä on saattanut kulkea verovoudin mukana lapinkylissä.

Voudintileihin kirjatuiissa lappalaismiesten nimistä voi havaita muutoksen 1580-luvulta alkaen, jolloin lappalaisnimissä yhä suurempi osa oli kristillisperäisiä. Sillä vuosikymmenellä alettiin kastaa Kemin Lapin lappalaisia enenevässä määrin. Kristinuskoa levitettiin lappalaisten keskuuteen erityisesti seuraavalla vuosisadalla.

Ruotsin kruunu kannusti suomalaisia talonpoikia asuttamaan erämaita yhä pohjoisempaa. Kemijärvelle muodostui suomalaisyhteisö. Varsinaiset ensimmäiset asukkaat kirjattiin 1630-luvulla, vaikka satunnaisia suomalaisia kävi alueella jo sukupolvi aikaisemmin. Kemijärven kirkko rakennettiin vuonna 1648. Kemijärvessä lappalaiset kävivät kalassa Eskelinpäivästä Jaakonpäivään, niin kuin he olivat tehneet jo hamassa menneisyydessä, ja kohtasivat suomalaisia talonpoikia ja altistuivat kirkon käännyttämispyrkimykselle. Pappi saapui vuorostaan Paavalinpäivän ja Matinpäivän välissä Sompion markkinoille. Johan Pictoriuksen ja varsinkin Gabriel Tuderuksen aikaan lappalaiset luopuivat animistisesta uskostaan. Kun kylän päämies oli kääntynyt, muut lappalaiset seurasivat häntä. Kirkko hävitti aggressiivisesti ja johdonmukaisesti uskonnonharjoittamiseen kuuluvia välineitä, kielsi uskonnolliset tavat, jopa keminsaamen puhumisen leimat sen paholaisen kieleksi ja korvasi tavat omalla. Saarnatkin pidettiin suomeksi.

Vienan Karjalassa ja Kuolan etelä- ja itärannikolla ortodoksista uskontoa tunnustavat karjalaiset ja venäläiset olivat vakiinnuttaneet asemansa 1400-luvulla. Lappalaisten kastaminen luterilaiseen kristinuskoon alkoi heti sen jälkeen kun venäläiset olivat tuhonneet Kemin Lapin lappalaisasutusta rappasodassa. On mahdollista, että lappalaiset kokivat saavansa Ruotsilta turvaa ottamalla kasteen vastaan. Lappalaisten käännyttäminen oli osa periferisten maiden haltuunottoa, jota niin Ruotsi kuin Venäjä kävivät kilpaa. Tähän kokonaiskuvaan liittyy kirkkojen rakentaminen Kemijärvelle ja Inariin samana vuonna, Sodankylään vasta vuonna 1689. Sompioon oli kaavailtu kirkkoa Sodankylää ennen, mutta sompiolaiset olivat vastustaneet ajatusta.

Ruotsin laajentumispyrkimyksen seurauksena Kemikylän lappalaisia oli alettu kastaa vuonna 1582, he olivat omaksuneet kristinuskon 1670-mennessä, heidän luontainen elinkeinonsa vaihtui talonpoikaiseen 1738 mennessä ja oma kieli unohtui 1800-luvulla. Vuorovaikutuksessa suomalaisten kanssa he sulautuivat valtaväestöön.

Voudintilien aika

Kemikylän siita muodostettiin Sompion ja Kuolajärven erämaista. Se sai asukkaansa näiden liikaväestöstä. Monet lappalaiset joutuivat muuttamaan uusille asuinalueille, jos asuinseutu ei elättänyt kaikkia asukkaitaan, kuten voudintilivuonna 1616. Kylän rajat oli vedetty siten, että alueella oli jo asukkaita. Kuolajärven lappalaiset olivat saapuneet Ulmajansuunmaalle ja siitä alavirtaan Tenniöjokea pitkin sekä laskeutuneet Värriöjoen latvoilta, kun Sompion lappalaiset olivat siirtyneet Arajärven ja Seitajärven rannoilta Pikkuarajärvelle ja siitä edeten Arajokea pitkin sekä Sompion Alaperästä Kemijokea pitkin. Ulmajansuunmaalle haettiin puolisoita Kuolajärveltä ja Kemijärveltä sekä Pikkuarajärven ja Arajoen rannoille Sompion. Myöhemmin Kemijärven murre levittyi uusien asukkaiden tuomana Kuolajärven ja Kemijoen kautta Kemikylään, jossa kyseinen murre oli vahvinta Ulmajansuunmaalla eli Nousulla, olihan sen läheisyydessä Kuolajärven puolella Saija, kun taas Sompion lapinkylän Kiurujärven ja Tanhuan sekä Arajärven ja Seitajärven läheisyyden myötä Kemijoen murteella oli Pikkuarajärven rannoilla eli Värriöllä sillanpääasema. Muualla Kemikylässä puhuttiin näiden murteiden sekoitusta niin, että raja kulkee yhä Kuoskun ja Savukosken välissä. Eri asuinyhteisöissä puhuttiin hieman eri tavalla, koska ne olivat pieniä ja toisistaan eristyksissä. Näin oli lappalais- sekä talonpoikaisaikana vielä 1900-luvun alkupuolelle saakka. Niitä yhdistivät vesireitit, kinttupolut ja talvitiet. Matkat tehtiin jalan ja veneillä sekä talvisin porojen vetäminä.

Voudintilit alkavat vuodesta 1537 (Kemikylän osalta perustamisvuodesta 1563) ja päättyvät vuoteen 1634 (kylän osalta vuoteen 1619). Kymmenisen vuotta ennen Kemikylän perustamista voudintileihin alettiin kirjata lappalaisnimien perään ensi kertaa isännimi. Vouti alkoi myös vaihtaa alkuperäisiä nimiä kristillisperäisiksi. Hän saattoi lyhentää lappalaisten isännimiä, esimerkiksi livar (eli Ikiä) Ikäpäivänpöika lyheni livar Ikiänpöjaksi tai Oloff (eli Oija) Utijoutsinpöika Oloff Utinpöjaksi. Myös nimien kirjoitustapa saattoi vaihdella. Esimerkiksi Utin eli Utijoutsin nimen kirjoitusasu vaihteli Kemikylän ja Kuolajärven voudintileissä seuraavasti: Odenio, Odhiniotzin, Otiat, Uio, Udio, Utioh, Udhiu, Uodi, Vdo, Vdunt, Vttiioh, Vtuotz, Utijous, Utuioutzi, Vtziouts, Vtioutz, Wodios, Wtuiuosi, tai Wtuiuotzi. Lisäksi henkilö saattoi esiintyä eri vuosina eri nimillä.

Voudintileissä Aikasarria on ruotsinnettu asuun Anders tai Ers eli Eric, Aikia on Anders, Oija (Oia) on Oloff, Hari on Henrik, Ihala on Isak, livana ja Ihana ovat Johan (vrt. Ihanus versio Johannes-nimestä), Akkia ja Ikiä ovat Ifvar, läntaukka (lanko) on eräs muoto nimestä Ikäjoutsin tai Ions (Sompiossa Jiejoutsin on Hans; Joutsin vrt. Johannes), Ikäpäivä on Iacop, Junkka tai Junga on Jöns, Larikka on Lasse tai Lars, Mahte on Mattis tai Matts, Mieliä on Michell, Mielikirja on Nicolaus, Mohtsi (vrt. Joutsin) on Hans tai Måns, Murokka ja Morotta ovat Mårten, Piera ja Päiviä ovat Pehr, Piettar on Pedar(i), Tenno on Tomas ja Teutia on Staffan. Muita Kemikylässä lappalaisaikana käytettyjä nimiä olivat Päiväsarria, Sorvia, Torvia, Tuutia ja Uti (Utu), joka voudintileissä on lyhennelmä Utijoutsin-nimestä.

Papit olivat vaihtaneet lappalaisten käyttämiä suvun nimiä vastoin heidän tapojaan, jossa etunimen eteen lisättiin useammankin esi-isän nimet, esimerkiksi Aripäivä Ihalanpöika on varsinaisesti Ihala Aripäivä, tai esi-isän nimen sijasta käytettiin asuinpaikan nimeä, esimerkiksi Nousu-Hannu. Nimeämistapaa on käytetty vielä 1960-luvulla Savukoskella, esim. Yli-Kaaleppi oli Ylihannulan isäntä Nousun kylästä.

Kemikylän varhaisvuosikymmeninä riehui useita epidemioita. Tappavat kulkutaudit piinasivat väestöä 1564–1565, 1570–1571 sekä 1580. Katovuosi ja rutto kurittivat 1587–1588. Pikku jääkausi 1590-luvulta 1600-luvun alkuvuosille. Vuosina 1601–1603 oli ison hallavuoden aika, jota voi verrata vuosien 1695–1697 nälänhätään sekä vuonna 1609.

Tilasto koskee ainoastaan veromaita nauttavia lappalaismiehiä Kemikylässä.

1563–1569 vakaat vuodet: Kemikylä saa ensimmäiset asukkaansa: vuonna 1563 oli 8 verolappalaista

1570–1590 pitkän vihan vuodet: kulkutauteja, katovuosia ja kotiin paluu, 4–6 verolappalaista

1591–1604 niukat vuodet: pitkä viha päättyy 1595, katovuodet 1603–1604, 5–6 verolappalaista

1605–1608 vaurastuvimmat vuodet: 8–7 verolappalaista

1609–1615 niukat vuodet: katovuosi 1609, 7–6 verolappalaista

1616–1620 vaurastuvat vuodet: 10–8 verolappalaista

Kemikylän lappalaissuvut voudintilien aikaan

Ohessa vuosien 1563–1620 voudintileistä koostamani Kemikylän lappalaisten sukupuu. Ensimmäinen eli alkuperäinen sukupolvi on kirjattu 1560-luvulla, toinen sukupolvi 1580–1590-luvuilla ja kolmas sukupolvi 1600–1610-luvuilla. Lisäksi olen lisännyt sukupuuhun tietoja vuoden 1643 henkikirjan lappalaisista, joilla on sukulaissuhde edellisen sukupolven henkilöihin. Sukupuussa olen käyttänyt kaarisulkeita ilmoittamaan vuotta, jolloin lappalainen on kirjattu ylös ensimmäisen ja viimeisen kerran. Koska käyttämäni lähteet eivät ole aivan kattavat, saattavat vuodet olla joiltain osin hieman epätarkkoja. Voudintileistä puuttuvat tiedot vuosilta 1567–1581, 1596–1597 ja 1603–1605.

Aripäivä Ihalanpoika (1563–1566)

Uti (Utijoutsu) Ihalanpoika (1563)

Teutia Utin- eli Utijoutsinpoika (1582, 1588–1608)

Erkki Teutianpoika (1615)

Olli Utijoutsinpoika (1583–1587, 1593–1600)

Mieliä Utinpoika (1595)

Olli Mieliänpoika (1619–1620)

Päiviä eli Piera Utijoutsinpoika (1606–1618)

Olli Pieranpoika (1643)

Erkki Pieranpoika (1643)

Erkki Erkinpoika 1643

Ikäpäivä Ihalanpoika (1565–1566)

Ikäjoutsu Ihalanpoika (1565–1566)

Ihalan pojista kaikki palasivat Kuolajärvelle, mutta Utin pojat tulivat Kemikylään 1580-luvulla takaisin. Oliko Päiviä eli Piera Utijoutsin eli Uti Ihalanpojan poika? Saattoiko esikoisella ja kuopuksella olla ikäeroa jopa yli 20 vuotta? Isä olisi ollut kuopuksen syntyessä vähintään 40-vuotias. Esimerkiksi 1700-luvun alussa Ulmajasuunmaalla elänyt Martti Hannunpoika Nousun lasten ikäero oli juuri 20 vuotta ja isä oli kuopuksen syntyessä 50-vuotias.

Päiviä Sorvianpoika (1565–1566)

Aikasarria Utinpoika (1563)
 Torvia Utinpoika (1563)
   läntaukka Torvianpoika (1582)
 Mieliä Utinpoika (1564)

Ikäpäivä eli Iacop Ikäpäivänpoika (1563–1566)
   livari eli Ikiä Ikäpäivänpoika (1582–1585)
     Olli livarinpoika (1617–1620, 1643)
       Tuomas Ollinpoika (1643)
     Hannu livarinpoika (1616, 1643)
       Olli Hannunpoika (1643)
 Mieliä Ikäpäivänpoika (1565–1566)
 Oia Ikäpäivänpoika (1565–1566)

Olli ja Hannu livarinpojilla oli veromaata vasta 34 vuotta isänsä jälkeen. Lappalaismiehet saivat veromaan nautintoonsa mentyään avioon. Usein esikoinen syntyi niihin aikoihin. Lappalaismies oli silloin vähintään kaksikymmentävuotias. Viidenkymmenen vuoden iässä laskettiin miehen vanhuuden alkavan. Sukupolvi vaihtui näin 20–30:ssä vuodessa. Jos sukupolvi vaihtuu 30 vuoden jälkeen jopa lähempänä 40:ä tai sen yli, mietin mikä sen selittäisi, kuten isän kuolema poikien ollessa pieniä ja aikuistuttuaan nämä olisivat asettuneet asuinkentilleen vasta kolmekymmentävuotiaina.

Murokka Torvianpoika (1563)
   Mieliä Morottanpoika (1582–1591)
   Ikäpäivä Morottanpoika (1589)

Ers eli Aikasarria Aikasarrianpoika (1564)
   Lasse (Larikka) Aikasarrianpoika (1583–1587)
   Ikäjoutsu eli Ikiä (Ions) Aikasarrianpoika (1588–1594, 1598–1606)
     Vallia Ikiänpoika (1599–1600)
     Ikäjoutsu Ikäjoutsinpoika (1601)
     Hannu Ikiän- eli Ikäjoutsin- eli livarinpoika (1598–1620)
     Måns Ikiänpoika (1615–1620)
   Ikäpäivä Aikasarrianpoika (1590–1593)
   Tuutia Aikasarrianpoika (1595)
   Olli Erkinpoika (1598–1612)

Måns Ikiänpoika liennyt Kemikylän ensimmäinen nimismies. Ikäjoutsu Aikasarrianpojan jälkeläisten nimistä näkee helposti lappalaisnimien vaihtumisen kristillisperäisiksi. Ikäpäivä Aikasarrianpoika kuoli vuonna 1592 Pitkän vihan käännteissä. Nimessä oleva Ikä-etuosa on samamerkityksinen kuin Aikasarrian Aika-etuosa.

Päiväsarria Tuutianpoika (1563)
   Ikäjoutsu Päiväsarrianpoika (1582)
 Tenno Tuutianpoika (1563)
   Teutia Tennonpoika (1582, 1588–1594, 1606–1615)

Piera eli Piettar Tennonpoika (1583–1585, 1595)
 livari Päiviänpoika (1606–1612)
 Aikasarria Päiviänpoika (1606)
 Olli Päiviänpoika (1606–1612)
 Aikia eli Antti Tennonpoika (1583–1587, 1595)
 Pekka eli Piettar Antinpoika (1598–1602)
 Erkki Pekanpoika (1617–1620)
 Juho Päiviänpoika (1620)
 Antti Antinpoika eli Aikia Aikianpoika (1598–1600)
 Aikia Aikianpoika (1616)
 Ikäjoutsu Tennonpoika (1588–1594)
 Ions eli Iacop eli Ikäpäivä Tuutianpoika (1565–1566)
 Tuutia Ionssinpoika (1587)

Hannu Päiviänpoika (1610–1620, 1643)
 Piettar Päiviänpoika (1616–1618)
 Matti Päiviänpoika (1643)
 Teutia (Tapani) Päiviänpoika (1616–1618, 1643)
 Antti Tapaninpoika (1643)
 Måns Päiviänpoika (1616–1618)

Hannu, Piettar, Teutia ja Måns Päiviänpojat tuskin olivat Piera Tennonpojan jälkeläisiä, kuten livari, Aikasarria ja Olli. Elinolosuhteet vaikuttivat rajoittavasti perhekokoon. Tyypillisesti voudintilien aikaan poikia oli perheessä kahdesta neljään. Nämä neljä veljestä lienneet Kemikylän tulokkaita.

Jöns Hannunpoika (1599)
 Piera Hannunpoika (1616–1618)
 Aikia eli Antti Hannunpoika (1616–1620)
 Hannu Aikianpoika (1617–1619, 1643)
 Heikki Hannunpoika (1643)

Jöns, Piera ja Aikia eli Antti Hannunpojat olivat tulokkaita. Nuoremmat veljet olivatkin saapuneet Kemikylään vajaan kaksikymmentä vuotta myöhemmin ollessaan tuolloin jo iäkkäitä. Antti-veli jatkoi elämäänsä Kemikylässä.

Mikäli Måns, Piettar ja Teutia Päiviänpojat olisivat olleet tulokkaita niin ikään, vuoden 1616 voudintilissä ilmoitetuista yhdeksästä nimestä peräti viisi olisi ollut tulokkaiden.

Lappalaiset vaikuttivat arkistotutkimuksestani päätellen vaihtaneen asuinpaikkaa taajaan Kuolajärven ja Kemikylän välillä voudintilien aikaan. Kaikki verolappalaiset, joiden sukulinja ei jatkunut, ovat vaihtaneet kylää. Kemikylän asujisto vaihtui usein kylien välisen muuttoliikkeen vuoksi. Lisäksi katovuodet pakotti ihmisiä liikkeelle.

Vuosien 1621–1642 välillä ei Kemikylästä ole olemassa voudintilejä eikä henkikirjoja.

Henkikirjojen aika

1600- ja 1700-luvuilla oli useita tuhoisia katovuosia ja epidemioita: 1695–1697 paljon ihmisiä kuoli nälkään, 1716–1717 isovihan aikaan piinasi isorokko, 1729 märkyys sai aikaan katovuoden, 1737–1742 piinasivat kylmyys, märkyys ja kevättulvat, 1749 isorokko tappoi jälleen.

Tilasto koskee ainoastaan veromaita nauttavia lappalaismiehiä Kemikylässä.

1621–1645 vaurastuvat vuodet: vuosina 1643–1645 20–21 maksukykyistä verolappalaista
 1646–1654 niukkenevat vuodet: vuosina 1646–1647 12–10 maksukykyistä verolappalaista
 1655–1661 niukat vuodet: vuonna 1655 6 maksukykyistä verolappalaista
 1662–1678 vaurastuvat vuodet: 10–8 maksukykyistä verolappalaista
 1679–1682 vaihtelevat vuodet: 5–7 maksukykyistä verolappalaista
 1683–1685 katovuodet: nälkää paossa, 2–1–3 maksukykyistä verolappalaista
 1686–1689 vaurastuvat vuodet: kylään paluu, 8–7 maksukykyistä verolappalaista
 1690–1695 vakaat vuodet: 9–10 maksukykyistä verolappalaista
 1696–1697 nälänhätä: nälkää paossa, 2 maksukykyistä verolappalaista
 1698–1705 niukat vuodet: kylään paluu, 3–5 maksukykyistä verolappalaista
 1706–1706 katovuodet: nälkää paossa
 1707–1712 niukat vuodet: kylään paluu, vuonna 1711 1 maksukykyinen verolappalainen
 1713–1721 isovihan vuodet: vuonna 1720 4 maksukykyistä verolappalaista
 1722–1730 vaurastuvammat vuodet: vuonna 1730 4 maksukykyistä verolappalaista

Minne katosivat 1600-luvun loppupuolella Kemikylän henkikirjoihin kirjatut monet lappalaisperheet? Kylän perustamisvuonna lappalaisperheitä oli Kemikylässä kahdeksan, 4 Kuolajärveltä ja 4 Sompiosta. Vuoteen 1619 mennessä perheiden määrä oli vaihdellut 3–9 välillä. Vuonna 1643, jolloin väkiluku oli kaksinkertaistunut 1620-luvun vaihteesta, perheiden päämiehiä oli henkikirjaan nimetty 21. Osa uudesta väestöstä oli seuraavan sukupolven kyläläisiä, osa oli muuttovoittoa naapurikylistä. Muuttoliikkeen motiivina oli liikaväestö.

Vuoteen 1667 tultaessa kaikki vuonna 1643 henkikirjoissa nimetyt lappalaismiehet olivat poismuuttaneet, kuolleet tai eivät enää maksaneet veroa. Vuoden 1667 henkikirjassa nimetyt lappalaismiehet edustivat näin uutta sukupolvea. Väestökatoon johtaneita kurimuksia oli vuonna 1646, jolloin kylän väkimäärä puolittui siitä mitä se oli korkeimmillaan, neljä vuotta myöhemmin se aleni väliaikaisesti tästä vielä kuuteen perheeseen, kun vuoden 1667 henkikirjassa se oli jälleen yhdeksän perhettä, jossa se säilyi varsin vakaana aina katovuosiin 1682–1683 saakka. Silloin kolme perhettä oli joutunut muuttamaan kylästä kokonaan. Vuonna 1687 kylän väkimäärä oli palannut kymmeneen perheeseen, mutta 1696–1697 nälkävuosina monet perheet joutuivat pakenemaan jälleen. Useita lappalaisia sekä kaksi uudisasukasta menehtyi nälkään. Aina kuitenkin sinnikkäät asukkaat palasivat kotikonnuilleen.

Henkikirjoista voi päätellä, että Kemikylä lähes autioitui nälkävuosien aikaan. Paikalleen jäivät vain lappalaismiehet Hannu Juhonpoika sekä Hannu Piettarinpoika. Nälkävuosien päätyttyä ensimmäiset kotiinpalajaajat olivat uudisasukas Heikki Värriö ja Martti Hannunpoika. 1706 katovuonna Kemikylän asukkaita joutui jälleen pakenemaan nälkää. Useita lappalaisia menehtyi, kuten eräs 20-vuotias Kirsti. Hän oli joko Pekka Matinpojan tai Pekka Ollinpojan tytär. Edellisenä vuonna uudisasukas Erkki Halonen Telniöltä kuoli Elsa-

ja Elisa-tyttäret, vielä lapsia. Näлкä- ja katovuosi olivat lyöneet hajalle tai tappaneet puolet Kemikylän perhekunnista.

Vasta vuoteen 1720 tultaessa Kemikylä oli toipunut vuosisadan vaihteen ankarista ajoista. Kylässä oli kahdeksan veronmaksukykyistä perheen päämiestä. Heistä osa oli polveutuneita Hannu Tennonpojasta (Matti ja Martti Hannunpojat Nousu, Hannu Juhonpoika Lesken ja Hannu Piettarinpoika), osa Halosia Karppisen savusta (Erkki Paavonpoika Telniö ja hänen poikansa Matti) ja osa Pikkuarajärvellä asuvia (Pekka Heikinpoika Värriö ja Hannu Olavinpoika Tentto).

Kemikylän lappalaissuvut henkikirjojen aikaan

Kemikylän lappalaisten sukupuukaaviossa olen käyttänyt kaarisulkeita ilmoittamaan vuotta, jolloin lappalainen on kirjattu ylös henkikirjaan ensi kerran. Henkikirjatieto oli vuoden jäljessä ajankohtaisesta tiedosta. Henkikirjaluetelosta puuttuvat Kemikylän kohdalta tiedot vuosilta 1644–1666.

Hannu Mieliänpoika (1643)
Antti Mieliänpoika (1643)

Mieliänpojat Hannu ja Antti olivat 1620-jälkeisen ajan Kemikylän tulokkaita ja lähtivät kylästä viimeistään 1650-luvun vaihteessa.

Päiviä eli Piera Utijoutsinpoika (1606–1618)
Olli Piettarinpoika (1643)
Erkki Piettarinpoika (1643)
Erkki Erkinpoika (1643)
Antti Erkinpoika (1667)
Matti Erkinpoika
Erkki Matinpoika

Päiviä eli Piera Utijoutsinpoika on kirjattu 1600-luvun ensimmäisen vuosikymmenen molemmiin puolin voudintileihin. Hän saattaa olla Teutia, Olli ja Mieliä Utijoutsinpoikien nuorin veli ja siten Kemikylän alkuperäisen suvun jälkeläinen. Hänen pojastaan Ollista on henkikirjamerkintä vuodelta 1643. Tämän veljellä Erkillä oli Erkki-niminen poika, joka oli niin ikään kirjattu vuoden 1643 henkikirjaan. Erkki-pojalla oli poika Antti, joka mainittiin vuoden 1667 henkikirjassa, mutta tämä lienee maksanut lapinveroa jo aikaisemmin. Antista ei ole tietoja vuoden 1674 jälkeen. Antin veljestä Matti Erkinpojasta ei ole muuta merkintää henkikirjoissa paitsi, että kemijärveläinen uudisasukas Heikki Pekanpoika Halonen Pietilä eli Värriö asutti hänen asuinkenttänsä Pikkuarajärvellä 1685. Se lienee autoitunut ennen vuotta 1667. Erkki Matinpojan nimi mainittiin erään vuonna 1727 Kemikylässä käydyn peuranpyynnin saaliin jakoon liittyvän riidan yhteydessä. Hän liennyt paluumuuttaja, jos hänen isänsä oli Matti Erkinpoika. Erkki oli samanikäinen kuin Hannu Hannunpoika Lesken tai Martti Hannunpoika Nousu.

Piettar Päiviänpoika (1616–1618)
 Matti Päiviänpoika (1643)
 Pekka Matinpoika (1667)
 Hannu Päiviänpoika (1610–1620, 1643)
 Tapani Päiviänpoika (1616–1618, 1643)
 Antti Tapaninpoika (1643)
 Måns Päiviänpoika (1616–1618)

Piettar Päiviänpoika liennyt Kemikylän tulokkaita ennen vuotta 1620. Hänellä oli kolme veljeä, Hannu, Teutia ja Måns. Hannulla oli asuinkenttä Kemikylässä pitkään, 33 vuotta aina vuoteen 1643. Yhtä pitkään oli asuinkenttä Teutiällä, joka oli kirjattu henkikirjaan vuonna 1643 Tapani nimellä. Hänellä oli poika Antti, jolla oli asuinkenttä Kemikylässä samana vuonna. Mahdollisesti kumpikin heistä lähti kylästä viimeistään 1650-luvun vaihteessa. Vuoden 1643 henkikirjassa ei Månssilla ollut jälkeläisiä. Sen sijaan Piettarilla oli poika Matti ja tällä poika Pekka, joka oli kirjattu vuoden 1667 henkikirjaan, mutta maksanut lapinveroa jo muutaman vuoden sitä ennen. Pekka ja hänen koko perheensä menehtyivät nälkävuosina.

Hannu Aikianpoika (1617–1619, 1643)
 Heikki Hannunpoika (1643)
 Juho Heikinpoika (1667)
 Hannu Heikinpoika (1674)
 Piera Heikinpoika

Hannu Aikianpojan suku oli tulokkaita Kuolajärveltä. Hannu Aikianpoika toimi Kemikylän nimismiehenä vuonna 1642. Tuohon aikaan oli käytäntönä, että nimismies oli vapautettu lapinverosta. Siitä valitsi joukostaan nimismiehen sekä kaksi järkevää, hyväluonteista ja asian tuntevaa lautamiestä. Hänen pojallaan Heikillä oli kolme poikaa. Juho Heikinpoika tunnetaan asiakirjoista Anna Juhontyttären isänä. Anna oli Matti Hannunpoika Nousun ensimmäinen vaimo. Lappalaiset olivat tarkkoja sukulaissuhteistaan. Puolisoksi ei kelvannut edes pikkuserkku, vaan kumppania etsittiin jopa satojen kilometrien takaa, tyypillisesti naapurikylästä. Juho mainitaan Kemikylän henkikirjassa viimeisen kerran vuonna 1678.

Heikin toinen poika oli Hannu, jolla oli Juhon tavoin verotettava asuinkenttä jossain veden äärellä. Kemikylää kouraisi katovuodet 1682–1683, joka pakotti hänet lähtemään.

Vuonna 1727 puitiin Kemikylässä peuranpyynnin saaliin jakoa. Peuraporukassa olivat Hannu Hannunpoika Lesken, nimismies Martti Hannunpoika Nousu, Piera Heikinpoika, Hannu Matinpoika Nousu sekä Erkki Matinpoika. Porukassa oli kustakin perheestä yksi edustaja. Porukasta kaikki olivat syntyneet vuoteen 1670 mennessä lukuunottamatta Hannu Matinpoikaa, joka oli syntynyt vuonna 1700. On mahdollista, että kylä oli pitkälle tyhjentynyt nuorista ankarien vuosien, vähäisen syntyvyyden ja poismuuton vuoksi.

Lauri Antinpoika (1643)

Mahdollisesti Lauri Antinpoika oli Hannu Aikianpojan veli tai vaihtoehtoisesti lappalainen, joka on jäänyt pelkäksi nimeksi. Hänet oli listattu henkikirjaan vuonna 1643 ja hän oli muuttanut kylästä sen jälkeen.

livari eli Ikiä Ikäpäivänpoika (1582–1585)
 Olli livarinpoika (1617–1620, 1643)
 Tuomas Ollinpoika (1643)
 Juho Tuomaanpoika
 Pekka Tuomaanpoika (1688)
 Hannu Ollinpoika (1643)
 Mikko Ollinpoika (1643)
 Hannu livarinpoika (1616, 1643)
 livari Hannunpoika (1667)
 Olli Hannunpoika (1643, 1667)
 Olli Ollinpoika (1667)
 Piettar Ollinpoika (1667)
 Antti Ollinpoika (1667)
 Antti Antinpoika (1696)
 Pekka Antinpoika (1730)

livari eli Ikiä Ikäpäivänpoika oli Kemikylän alkuperäisen suvun suora jälkeläinen. Hänellä oli kaksi poikaa: Olli ja Hannu.

Olli livarinpoika poikiensa Tuomaan, Hannun ja Mikon kanssa sekä Ollin veli Hannu livarinpoika poikansa Ollin kanssa oli kirjattu vuoden 1643 henkikirjaan.

Tuomas Ollinpojalla oli Juho ja Pekka nimiset pojat. Vuonna 1684 Pekan naapurissa asui Kemijärven Pöyliöjärven rannalta lähtenyt talonpoika ja uudisasukas Hannu Ristonpoika Karppinen, joka ei kunnioittanut lappalaisten nautintaoikeuksia. Karppinen oli karkäs jakamaan majavanpyyntiä lappalaisten kanssa Suoltijoilla likellä Värriönjokisuuta. livarin jälkeläisten perintömaa liennyt siellä. Hannu Karppinen siirtyi asuttamaan Ulmajansuunmaalla Karppisen savua 1689.

Erään kärkeätapauksen yhteydessä mainittiin Pekka Tuomaanpojan veljen Juhon nimi. Pekka menehtyi nälkävuosina. Hänen asuinkenttensä asutti uudisasukas Juho Matinpoika Karppinen uudelleen 1701 ja savun autoitumisesta kymmenen vuotta myöhemmin siihen muutti Ulmajansuunmaasta Martti Martinpoika Nousu 1730-luvun vaihteessa.

Hannu livarinpojalla oli kaksi poikaa livari ja Olli. livari Hannunpoika liennyt kirjattu henkikirjaan vuoden 1643 jälkeen ja viimeinen vuosi oli 1667. Olli-veli oli mainittu vuoden 1643 henkikirjassa ja hän toimi kylän nimismiehenä ainakin vuodesta 1667 vuoteen 1678 saakka, jonka jälkeen hänestä ei ole henkikirjoihin kirjattuja tietoja.

Olli Hannunpojalla taas oli kolme poikaa Olli, Piettar ja Antti. He olivat kirjatut vuoden 1667 henkikirjaan, mutta maksanneet lapinveroa jo aikaisemmin. Olli päätyi lähtemään Kemikylästä katovuonna 1682. Piettar toimi kylän nimismiehenä vuodesta 1679 kuolemansa 1710 saakka.

Vuonna 1687 kokoustiin Sompiossa. Kemijärveläiset halusivat siirtää Kemin Lapin rajaa ylemmäs, mitä lappalaiset vastustivat. Kemikylää edustivat nimismies Piettar Ollinpoika,

hänen isänsä lautamies Olli Hannunpoika sekä Hannu Hannunpoika, jonka pojilla oli myöhemmin Nousu-lisänimi.

Antti ja hänen poikansa Antti, jotka olivat kirjatut vuoden 1696 henkikirjassa, niin ikään pakenivat nälkää. Isän uskottiin kuolleen. Hän palasi kotikylään vasta vuonna 1702 ja oli edesmennyt viimeistään vuonna 1710. Hänen poikansa Antti oli palannut isäänsä aikaisemmin ja oli hengissä vielä tuolloin.

Nuoremmalla Antilla oli tytär Kirsti, joka avioitui vuonna 1706 kuolajärveläisen livari Jouninpojan kanssa ja he muuttivat naapurikylään. Kirsti oli todistajana Martti Martinpoika Nousua ja Sompion nimismies Antti Juhonpoika Mustan ja hänen vaimonsa Marketan tytärtä Marketta Antintytär Mustaa käsittelevässä oikeudenkäynnissä, jota käytiin vuosina 1724–1726. Oikeus otti kantaa kiistaan henkilöiden sukupuolisiveellisyydestä. Sen mukaan Marketta tuomittiin sakkoihin huoraamisesta, mutta varattomana hän sovitti tekonsa julkisella raipparangaistuksella kirkon edessä. Marketta oli tekohetkellä 13-vuotias ja Martti 11-vuotias. Myöhemmin Marketasta tuli Martin ensimmäinen vaimo.

Antinpoika Pekka kirjattiin henkikirjaan 1730. Mahdollisesti se tehtiin ensi kerran jo vuosia aiemmin, kuitenkin 1720-luvulla. Pekka on saattanut lähteä Kemikylästä jo 1729, koska häntä ei oltu nimetty Sodankylän 1730-luvun rippikirjoihin.

Martti Jaakopinpoika
Heikki Martinpoika (1695)

Martti Jaakopinpoika oli mahdollisesti livari Ikäpäivänpojan (Jaakopinpojan) sukua ja kemikyläläisiä, vaikka tämän sukupuoli onkin Martin osalta tulkinnanvarainen, mutta ainoastaan tässä sukupuussa, joka Kemikylässä ei ole katkennut kyseiseen ajankohtaan mennessä, mainitaan Jaakopin nimi. Nimi on saattanut kulkea suvussa. Ikäpäivänpojan sukuun kuulumista tukee sekin huomio, että tämä ja Hannu Hannunpojan suvut ovat olleet enemmänkin keskenään tekemisissä. Näiden sukujen yhteenpunoutumisessa vahvistuu Ulmajansuunmaa–Värriönjokisuus-yhteys jo ennen kuin Martti Martinpoika asettui perheineen Värriönjokisuuhun. Silmiinpistävää on myös yhteys kylän luottamustoimissa: Ikäpäivänpojan sukuinen Olli Hannunpoika ja häntä sukupolvea nuorempi Nousun sukuinen Hannu Hannunpoika toimivat samaan aikaan Kemikylän lautamiehinä. Lisäksi Ollin poika Piettar toimi kylän nimismiehenä 1679–1710, jota seurasi tehtävässä Hannun poika Matti. Tämän kaltainen yhteys sukujen välillä välittää keskinäistä luottamusta.

Oletan Martti Jaakopinpojan olleen Heikki Martinpojan ja Marketta Martintyttären isä, koska muita sopivia Martteja ei ole. Leski Martti oli ollut kerran sukupuoliyhteydessä Inkeri Hannuntyttären, Hannu Hannunpojan siskon kanssa. Hän oli tunnustanut asian oikeudessa 1687 vuosi Inkerin teloituksen jälkeen. Martti tuomittiin sakkoihin.

Heikki Martinpoika kirjattiin vuoden 1695 henkikirjaan. Hän menehtyi pari vuotta sen jälkeen nälkään. Heikki oli luultavasti Marketta Martintyttären veli. Tämä oli Hannu Hannunpoika Leskenin vaimo.

Juho Hannunpoika (1643)
Hannu Juhonpoika (1690)
Hannu Hannunpoika (1730)

Hannu Hannunpoika (1643)
 Hannu Hannunpoika (1667)
 Martti Hannunpoika (1690)
 Martti Martinpoika (1731)
 Matti Hannunpoika (1690)
 Hannu Matinpoika (1720)
 Piettar Hannunpoika (1643)
 livari Piettarinpoika (1688)
 lisakki Piettarinpoika (1695)
 Hannu Piettarinpoika (1697)

Kolme veljestä Juho, Hannu ja Piettar Hannunpojat saapuivat Kuolajärveltä Kemikylään ja olivat vuoden 1620 jälkeisen ajan myöhäisiä tulokkaita. Juho Hannunpojasta on ainoa merkintä vuoden 1643 henkikirjassa. Hänellä oli poika Hannu, joka mainittiin henkikirjassa ensi kerran vuonna 1690. Hannulla (–1732), sai myöhemmin lisänimen Lesken, oli vaimo Saara Mujo (1645–1741) sekä poika Hannu (1667–1741), joka avioitui Marketta Martintyttären kanssa (1670–1743). Hannu Lesken nuoremman tytär Anna (1706–1777) avioitui Seitajärvelle 1734 sompiolaisen Antti Matinpoika Aran kanssa (Sodankylän kinkerinkuulustelukirjassa 1735 on marginaalissa lisäys Kuolajärvelle muutosta – lisäys n. vuodelta 1742) ja toinen tytär Saara (1717–1779) Antti Antinpoika Suvan kanssa. Lisäksi perheessä oli poika Hannu, joka isänsä kuoltua muutti Inariin. Hannu Lesken nuorempi kirjattiin henkikirjaan 1730, mutta mahdollisesti se tehtiin ensi kerran jo vuosia aiemmin, sillä ainakin vuonna 1727 hän asui Kemikylässä.

Juhon veljellä Hannu Hannunpojalla oli ainakin poika Hannu ja tytär Inkeri. Hannu Hannunpoika merkittiin vuoden 1667 henkikirjaan. Hänellä oli asuinkenttä Ulmajansuunmaalla. Hän toimi kunnioitettuna lautamiehenä ja kuoli juuri ennen nälkävuosia. Lautamies edusti omaa kylää, jos käräjät pidettiin toisessa kylässä. Hannulla oli kaksi poikaa, Martti ja Matti, joilla oli asuinkentät Kattomaalla ja Ulmajansuunmaalla. Heidän nimensä kirjattiin henkikirjaan ensi kerran vuonna 1690. Veljekset selvisivät nälkävuosista, perustivat perheet ja heillä oli käytössä Nousu-lisänimi. Matin vaimo Anna Juhontytär oli samasta kylästä, sen sijaan Martin vaimo Elsa on jäänyt suvultaan tuntemattomaksi. Matti toimi isänsä jälkeen lautamiehenä ja vuodesta 1712 alkaen kylän nimismiehenä. Martti oli samassa virassa hänen jälkeensä viimeistään vuodesta 1727 alkaen. Martin poika Martti jatkoi sukua Värriöjoen suulla ja Matin poika Hannu Ulmajansuunmaalla. Hannun siskolla Inkerillä oli ollut suhde serkkuunsa livari Piettarinpoikaan, joka oli häntä viitisentoista vuotta nuorempi. Inkeri ja livari olivat avioituneet ja Inkeri tullut raskaaksi, mutta lapsi oli syntynyt kuolleena. Inkeri sai kuolemantuomion sukupuolirikoksesta. Livari oli ollut liian likeistä sukua Inkerille, joka mestattiin ja hänen ruumiinsa poltettiin roviolla vuonna 1686. (Näin asia esitetään Suur-Sodankylän historia I:ssä sivuilla 259 ja 276.)

Juhon toisella veljellä Piettar Hannunpojalla oli kolme poikaa: livari, lisakki ja Hannu. Livari merkittiin henkikirjaan vuodelle 1688. Livarilla oli ollut kielletty suhde ja avioliitto serkkunsa Inkeri Hannuntyttären kanssa ja tämä oli teloitettu. Livari avioitui toisen kerran erään toisen Inkerin kanssa ja perheeseen syntyi tytär Anna vuonna 1696. Heti sen jälkeen livari joutui pakenemaan nälkää Venäjälle, mutta menehtyi. Livari Piettarinpoika tunnetaan livari Nousuna. Lisakki Piettarinpojasta ei ole jäänyt muuta tietoa kuin kirjaus vuoden 1695 henkikirjaan. Ehkä hänkin livarin tavoin lähti Venäjälle ja jakoi veljensä kohtalon. Hannu Piettarinpoika kirjattiin ensi kerran vuoden 1697 henkikirjaan. Hän sinnitteli Kemikylässä vaikeiden aikojen yli. Vuoden 1706 katovuonna hän menetti tyttärensä Kirstin ja päätyi itse

kerjäläiseksi. Hannu eli kuitenkin vielä yli 20 vuotta. Kemikylän henkikirjassa vuodelta 1730 hänet oli merkitty köyhtyneeksi.

Hannunpojista Hannu jäi Kemikylään (hänet on nimetty vuoden 1667 henkikirjassa), Juho mahdollisesti palasi Kuolajärvelle 1640-luvulla (eräs Juho Hannunpoika oli nimetty Kuolajärven henkikirjaan välillä 1679–1687; hän oli kuollut joko vuonna 1685 tai 1686) ja Piettar, joka olettavasti jäi Kemikylään, vaikka hänestä ei ole jäänyt henkikirjoihin merkintöjä vuoden 1643 jälkeen. Katovuosina luonto ei elättänyt koko kylän väestöä, siksi osa ja nälkävuosien aikana koko väestö hakeutui vauraimmille alueille, jollainen oli esimerkiksi Tenniöjärven seutu. Piettarin poikien paluu katovuosista vähitellen elpyvään Kemikylään ajoittui samoihin aikoihin kuin hänen serkkunsa Hannu Hannunpojan paluu. Sen voi päätellä Inkeri Hannuntyttären oikeustapauksesta.

Suuri Pohjan sota

Isossavihassa 1713–1721 Suomi päättyi venäläisten miehittämäksi Kemin ja Tornion Lappia lukuunottamatta osana suuren Pohjan sodan käännteitä. Sodassa Ruotsi menetti suurvalta-asemansa. Ruotsin varalta miehittäjät puhdistivat rannikkoa ja Tornionjoen sivua kymmenen peninkulman syvyydeltä tyhjäksi tappamalla asukkaita ja viemällä heitä orjiksi Venäjälle ja polttamalla talot, mutta juuri Pohjois-Pohjanmaan valitseminen systemaattisen raa'an terrorin kohteeksi kasakoiden hävitysretkille aina Rovaniemeä myöten vaikutti kostotoimenpiteeltä, jonka syy saattoi juontua pitkän vihan ajoista.

Isonvihan pyörteissä jäi Kemikylä syrjäisyytensä vuoksi rauhaan, mutta siellä koettiin sodan vuoksi nälkää ja kulkutauteja kuten muuallakin lapinkylissä. Pohjansodan aikana nälkä oli ajanut lappalaisia epätoivoisiin ratkaisuihin. Esimerkiksi vuoden 1706 katovuonna kaksi verovelvollista lappalaismiestä oli hätäpestaunut ruotusotilaaksi. Sodankylä taas oli lähempänä sotatoimialueita ja siksi sotaväki kävi siellä takavarikoimassa lappalaisten poroja.

Sodan jälkeen Ruotsi alkoi uudistaa Lapin asutusplakattejaan, joilla vahvistettiin talonpoikaisuutta lappalaisuuden kustannuksella. Tällä toimenpiteellä lujitettiin valtakunnan yhtenäisyyttä.

Talonpoikaisaikakauden varhaisvuodet

Kemikylän lappalaisasujisto uusiutui kahdessakymmenessä vuodessa suuremmalta osaltaan. 1690-luvun henkikirjoissa mainituista henkilöistä ainoastaan Martti ja Matti Nousun sekä Hannu Leskenin nimet oli kirjattu Lapin lukutaitoisten kirjaan vuonna 1723. Vuoteen 1731 mennessä väestö ei juurikaan ollut enää vaihtunut.

Värriöjärven eli Pikkuarajärven rantoja asutti tuona aikana kemijärveläisen Heikki Halonen Värriön ja Priita Könösen poika Pekka perheineen 1714 alkaen. Lapin lukutaitoisten kirjan mukaan Pekan vaimon nimi oli Aili, mutta vuoden 1731 Sodankylän rippikirjan mukaan Kristiina, joka oli Sompiosta kotoisin olleiden Antti Keitsan ja Kristiina-vaimon tytär. Pikkuarajärven rannalla asui heidän lisäksi Hannu Tentto Aili-vaimon, Saara-tyttären sekä Elsa-piian kanssa. Sodankylän rippikirjassa ilmoitetun Tentto sukunimen kirjoitusasuna on Tientto. Kuten vanhanaikainen Kiemikylä-muoto muotoutui Kemikyläksi, niin Tientto muotoutunee Tentoksi tai se voi olla jopa Teutto, jollaisessa kirjoitusasussa näin nimen Kuolajärven vuoden 1576 voudintilissä. Teuton suomalainen muoto olisi Teutia. Erikoinen

lisänimi viittaa pikemmin talonpoikaistuneeseen lappalaiseen kuin suomalaiseen ja silloin hän olisi tuonut nimensä Kuolajärveltä tai Sompiosta. Nimi voi olla Tiiton eräs versio. Eräs Sompion lappalainen Antti Hannunpoika oli hakenut uudistilan perustamiseen lupaa Kemikylän lappalaisilta vuonna 1689, mutta se evättiin.

Asuinpirttejä kutsuttiin savuiksi sen vuoksi, että kun kruunun maanmittarit kartoittivat pirttejä karttaan, he tähytivät korkean vaaran laelta horisontista nousevia savuja talvipakkasten aikaan. Tenton savu saattaa olla ensimmäinen suuremmissa mittakaavassa maanviljelystä harjoitettava talo Värriön lisäksi Kemikylässä siksi, että sen ylläpitämiseen tarvittiin apu työvoimaa. Hannu Olavinpoika Tentto oli saapunut Kemikylään vuoden 1721 vaiheilla ja kuollut 1730.

Ulmajansuunmaalla Tenniöjoen varrella asuivat Martti ja Matti Nousu perheineen. Matin ensimmäinen vaimo Anna Juhontytär kuoli 1718, mutta hänen uusi elämäkumppaninsa Marketta esitettiin Lapin lukutaitoisten kirjassa. Karppisen savua asutti Erkki Halonen Telniö perheineen Kemijärven Pietilän talosta. Telniö on Tenniöjoen vanha kirjoitusmuoto. Kuten Värriö niin Telniö ovat paikallisia vesistöjen nimiä, joista uudisasukkaat Heikki Halonen Värriö sekä Erkki Halonen Telniö ovat ottaneet nimen käyttöönsä. Nimestä henkilö ja asuinpaikka osataan yhdistää. Lapin lukutaitoisten kirjassa on ilmoitettu erikseen isäntä Erkki Telniön perheen sekä hänen poikansa Heikki Hannuniemen perheen tiedot. Heikin vaimo oli Anna livarintytär Nousu ja perheeseen kuului myös tämän äiti Inkeri. He muuttivat Kemijärvelle pian Erkki Telniön kuoleman jälkeen. Karppisen savua isännöivät sen jälkeen Heikin vanhemmat veljet kukin vuorollaan.

Vanhemman Hannu Leskenin tiedetään asuneen perheineen Kemikylässä, mutta mikä sitoi hänet Ulmajansuunmaahan lienee rovasti Erkki Koiviston väärinkäsitys. Hän oli virheellisesti tulkinnut tämän pojan Hannun olleen Martti ja Matti Nousun veli. Sen sijaan hän oli veljesten pikkuserkku. On mahdollista, että Leskenin perhe asutti nykyisen Värriön ja Martinkylän seutua semminkin, että hänen poikansa Hannu yhdessä nuoren Antti Suvan (1710–1779) kanssa kiersi Kemihaaran kairoja 1730-luvulla. Antti Suva taas vihittiin Hannu Leskenin Saara-tyttären (1717–1779) kanssa. He muuttivat Kemijärven ja Kuusamon kautta Iisalmeen ja saivat useita lapsia. Kemijärven seurakunnan kuolleissa jaksolla 1747–1787 on maininta Kemikylässä kuolleesta Olli Antinpoika Suvasta (1742–1782), jonka tiedot sopivat parhaiten juuri Antin ja Saaran pojaksi. Genissa olevan Suvan perheen tiedon mukaan sen nimistä poikaa ei ole, mutta lapsikatraan syntymäajoissa on Ollin syntymävuoden kohdalla isompi väli. Tietoja yhdistelemällä Olli olisi syntynyt Kuusamossa.

Oli muitakin yksittäisiä henkilöitä, jotka tulivat muualta ja vaikuttivat Kemikylässä vain vähän aikaa. Sellainen olisi niin ikään Kemijärven seurakunnan kuolleissa mainittu ja Kemikylässä edesmennyt Marketta Ollintytär Tepsa (1724–1774) tai 1737 Värriön talossa vajaan vuoden töitä tehnyt renki Erkki Halonen. Hän voisi olla Erkki Paavonpoika Halonen Telniön esikoinen, mutta ainakaan Geni ei vahvista tulkintaa. Kaikista kävijöistä ei ole jäänyt mitään merkintää mihinkään asiakirjaan.

Lappalais- ja suomalaissuvut alkoivat sekoittua vähitellen avioliittojen kautta. Vuonna 1738 Kemikylässä ei ollut enää yhtään asukasta, joka olisi harjoittanut perinteistä lappalaiselinkeinoa. Tähän mittavaan elämänmuodon muutokseen pakottivat edellisen vuosisadan lopun nälänhätä ja muutama vuosi myöhemmin seurannut katovuosi, uudistilallisia suosivat lainsäädännön muutokset, maanviljelyksen ja karjanhoidon käyttöönoton kasvava paine sekä suomalaisten antamat esimerkit.

Karppisen uudisasukassuku

Hannu Ristonpoika Karppinen oli kotoisin Karppisen talosta Kemijärven Kuumaniemestä. Hän oli sukupolven nuorempi kuin sen isäntä Matti Matinpoika, joka oli tullut Kemijärvelle Oulujärven – Muhoksen suunnalta 1620-luvun lopussa ja raivannut pellot ja rakentanut talon, joka nimettiin Karppiseksi. Matti Matinpoika oli mainittu Kemijärven vuoden 1631 maakirjassa. Se ei kuitenkaan kuulunut niihin neljään vakituisesti asuttuihin taloihin, vaan vasta vuonna 1641 alkoi Karppisen asuttaminen.

Kemijärveä koskevan asutuksen vuoden 1654 yleisluettelossa olevan Matti Karppisen nimen kirjoitusasu on "Mats Matsson Kärpin". Vuosien 1641–1643 asutuksen yleisluettelossa Karppisen asuttajaksi on nimetty Matti Kärppä. Jos kyseessä on nimisekaannus, Matti Kärppä olisi Matti Karppinen.

Koska Hannun isännimi eroaa Matin nimestä, on hän voinut olla tämän veljenpoika. Näin Karppisen tiluksia on asuttanut ydinperheen sijasta Karppisen suku, jonka vanhimpana oli Matti Matinpoika. Matti piti taloa vuoteen 1664 saakka, jonka jälkeen vuodesta 1669 alkaen Hannu asettui talonpitoon. Vuonna 1675 hän joutui jättämään talonsa autioksi maksamattomien vuotuisverojen vuoksi, mutta sai palautettua sen viljelykseensä kolme vuotta myöhemmin. Vanha isäntä oli hengissä vielä siihen aikaan. Vuonna 1678 talo oli jäänyt jälleen autioksi ja seuraavana vuonna Hannu oli merkitty uudisasukkaaksi Kemin Lappiin. Sen jälkeen Karppisen tilukset oli varattu kappelin perustamiseen kappalaisen virkatalon yhteyteen. Vuonna 1685 Hannu Karppinen päätyi Kemin käräjille tunkeuduttuaan asumaan entisen kotinsa maille. Hänet passitettiin palaamaan Pöyliöjärven rannoille, josta hän oli tullut. Karppinen lähti jälleen Lapin puolelle Kemikylään viimeistään vuonna 1689.

Vuoden 1640 ruotuluettelossa oli maininta Heikki Karppisesta, joka oli syntynyt vuonna 1620, ja jolla oli oma talo. Se autioitui vuonna 1644. Hän on saattanut olla Matti Karppisen pikkuveli tai muu sukulainen. Heikki ilmeisesti asui ruotumiehenä Pekka Kärpän tiluksilla ja myöhemmin Karppisen tiluksilla. Voisiko tämä Heikki Karppinen olla Karppisen savun rakentaja Ulmajasuunmaalla? Hän olisi ollut rakentamisvuonna 65-vuotias. Siksi päätelen, että rakentajana olisi ollut toinen, nuorempi Heikki Karppinen.

Kemikylän uudisasukkaista Karppiset olivat Matin ja Heikin sukua, Kemijärven toisen polven asukkaita. Hannu Ristonpojan lisäksi nämä samoojat olivat Heikki, Olli lisakinpoika, Jaakko ja Juho Matinpoika.

Millaisia olivat Kemin Lapin ensimmäiset uudisasukkaat? He eivät olleet esikoispoikia, eräät olivat velallisia ja menettäneet talonsa, toiset välttelivät armeijaan joutumista, toiset taas olivat sopeutumattomia ja jotkut piiloutuivat virkavallalta.

Legendoja

Voisiko näillä Savukosken asutukseen liittyvillä tarinoilla olla vastineensa historiassa? Otteet olen lainannut G.A. Anderssonin vuonna 1886 ylöskirjaamista muisteluksista teoksessa Tietoja Sodankylän ja Kittilän pitäjien aikaisemmista ja myöhemmistä vaiheista, joka on julkaistu 1914.

Erään kertomuksen mukaan oli kaksi venekuntaa lähtenyt Kemijärveltä ylös Kemijokea kilpaa sauvomaan. Toisessa veneessä, joka läksi nykyisen Kemijärven pappilan paikalta,

missä asui Karppisia, oli Karppinen perämiehenä. Kilpailtiin siitä, kumpi venekunta ensiksi pääsee kauniin yppyrän tienoille. Karppinen ehti ensiksi Pelkosenniemen, nykyisen Pulskan talon kohdalle ja asettui sinne taloa perustamaan. Pulskan talonpaikkaa kutsuttiinkin ensin Karppiseksi. Toinen venekunta Tenniöjoelle tultuaan nousi ja nousi, kunnes pääsi nykyiseen Nousun kylään saakka. Täällä venekunta nousi maihin ja perusti talon, jota alettiin kutsua Nousuksi.

Kaksi venekuntaa lähti Kemijärveltä Karppisten paikasta vuonna 1684. Ensimmäistä venettä ohjasi muuan Hannu Karppinen ja toista Paavali Pelkosen poika Matti (1660–1748). Tavoitteena liennyt nykyisen Tapionniemen kylässä sijaitsevan Airosvaaran rinne, joka saattaa olla se kaunis yppyrä eli silmiinpistävä kallion nousema tai kukkula, ja se kyettiin havaitsemaan Kemijoelta käsin. Tämä kilpasauvominen on Kemikylän ja Pelkosenniemen asuttamisessa toissijainen asia. Se vie kuitenkin ajatukset Paavali Pelkoseen (1626–1715), jolla oli 1660-luvulla tuvansija Airosvaaran rinteellä. Pelkonen asettui asuttamaan Kilpimaaksi kutsuttua tilaa nykyisen Pelkosenniemen keskustan paikalla vuonna 1681. Pelkosen jälkeläisen maille rakennettiin Pulskan pirtti 1700-luvulla. Matti Paavalinpoika Pelkonen rakensi Pelkolan savun isänsä savun yhteyteen. Hannu Karppinen taas rantautui maihin Kemikylän Värriöjoen suulla, eli lappalaisten keskuudessa muutaman vuoden ja muutti Ulmajansuunmaalle nykyisen Nousun kylän paikalle vasta 1689. Hän asutti siellä Karppisen savua, jota hän ei itse ollut rakentanut. Sen teki Kemijärveltä tullut uudisasukas Heikki Karppinen vuonna 1685. Savu sai nimekseen Pulsa 1850-luvulla.

Heikki Halonen Värriö saapui Kemijärveltä Pietilän talosta Pikkuarajärvelle ja Tuomas Jouninpoika eli Tomas Jonsson jonnekin päin Kemikylää vuonna 1684. Tuomas on mahdollisesti sukunimeltään Hamara. Se on eräs kolmestatoista tilallisen sukunimestä vuoden 1631 Kemijärven maakirjassa eli aivan ensimmäiset viralliset Kemijärven tilalliset. Listassa mainittiin kahdententoista Juho Ollinpoika Hamara eli Jöns Olofson Hamar. Hamaran suku on Utajärven Sotkajärveltä. Vuosien 1641–1675 Kemijärven asutuksen yleisluettelossa Hamara on ainoa taho, jonka yhteydessä mainitaan Jöns-nimi. Tuomas on saattanut olla tämän Juho tai Jouni Hamaran poika. Tila autioitui vuonna 1675. Tuomas Jouninpoika liennyt samanikäinen kuin Hannu Karppinen. Tilan joutuminen velalliseksi olisi ollut riittävä motiivi koettaa onneaan erämaassa. Tuomas Jouninpoika on voinut rakentaa Ulmajansuunmaan Nousun savun, mutta se sijaitsi Karppisen savun naapurissa. Uudisasukkaat eivät halunneet toista suomalaista naapurikseen jakamaan erämaan elintärkeitä resursseja, mutta jakoivat toki lappalaisten resursseja mielellään. On siis hyvin mahdollista, että Tuomas Jouninpoika alkoi asuttaa nykyisen Savukosken kirkonkylän seutua, samaa jonne 75 vuotta myöhemmin Paavo Matinpoika Halonen rakensi savunsa. Tuomas Jouninpoika pakeni nälkää 1695 ja menehtyi matkalla.

Vuosina 1682–1683 Kemikylä oli ollut katovuosien kourissa. Seutu oli käynyt niin rutiköyhäksi, ettei henkikirjoissa ollut niiltä vuosilta mitään merkintöjä. Väki oli ollut nälkää paossa. Vuotta myöhemmin vain kolme lappalaista kykeni maksamaan veroa. Seutu alkoi kiinnostaa myös uudisasukkaita. Sinä vuonna kylä sai kolme suomalaista asukasta. Ja vuotta myöhemmin kylä sai yhden uuden uudisasukkaan lisää.

Kyseisen katovuoden aikaan Ulmajansuunmaa oli autioitunut. Lappalainen Hannu Hannunpoika – Martin ja Matin isä – kävi asuinkentälleen vuotta aikaisemmin kuin kemijärveläinen Heikki Karppinen, joka rakensi Karppisen savupirtin Ison-Ulmojan suun itäpuolella olevalle kuivalle kankaalle. Hannu maksoi asuinkentästään veroa vasta kolme vuotta myöhemmin.

Martin kylässä sitä vastoin kerrottiin, että Ikämielen jälkeläisten asumasta Kyläseljystä, joka on Martin kylästä alaspäin, venekunnat lähtivät kilpaa Tenniöjokea ylöspäin. Kuoskulle asettui Olli-niminen mies ja Nousulle nousi Hannu. Savukoskelle taasen muutti Paavo, joka oli Hannu Kankaan ukon (isänisän) ukko.

Vuonna 1689 Olli Iisakinpoika Karppinen alkoi asuttaa Tenniöjoen rantaa nykyisen Kuoskun kylän kohdalla. Siellä oli jo lappalaisasutusta. Nälkävuosia hän pakeni Kemijärvelle ja vuosina 1700–1701 hän toimi Paavo Matinpöika Halosen tilan renkinä ja vuonna 1700 hänestä tuli Elsa-tyttären isä.

Olli Karppisen saapuessa Tenniö-jokivarteen siirtyi Hannu Karppinen Ulmajansuunmaalle asuttamaan tyhjäksi jäänyttä Heikki Karppisen savupirttiä. Venekunnat olivat lähteneet vesille Martinkylän takaa Kemi- ja Värriöjoen välissä olevalta maakannakselta. Muisteluksen kolmas henkilö Paavo Halonen Karppinen (kotoisin Ulmajansuunmaasta ja ryhtyi rengiksi Heikki Värriön taloon, joka sijaitsi Pikkuarajärven eli Värriöjärven rannalla) rakensi savupirtin Kemijoen äärelle Savukosken kirkonkylän alueelle vuonna 1759 ja oli muisteluksessa tarinaan kuulumaton henkilö, mutta liittyi kuitenkin Savukosken asuttamiseen. Paavo Halosesta polveutuivat Haloset, Saukosket, Savukosket, Vaarat ja Pulskat.

Toiset muistitiedot taasen kertoivat, että ensimmäiset uutisasukkaat tulivat Kuolajärveltä päin Sotkajärven seudulta. Tulokkaita oli 3 veljestä, joista Juntti- eli Jussi-niminen asettui Nousulle Hannulan talon paikalle, Hannu asettui Kuoskulle ja kolmas veli meni Martin kylään.

Tämä muistelu saattaa olla näistä kolmesta kaikkein vanhin. Se viitanee kolmeen lappalaisveljekseen, jotka olivat ennen vuotta 1638 saapuneet vesitse Kemikylään Sotkajärven rannoilta, jonne sittemmin muodostettiin Korjan kylä. Näillä Hannunpojilla oli asuinkentät Kemikylässä vielä 1642. He olivat Jöns/Johan (Jussi/Juntti/Juho), Hans (Hannu) ja Peder (Piettar), joskin Hannun jälkeläiset asuttivat Ulmajansuunmaata. Alueilla, joita myöhemmin kutsuttiin Nousuksi, Kuoskuksi ja Martiksi, asui entuudestaan Kuolajärveltä tulleita lappalaisia.

Martti ja Matti Hannunpoikien metsäsaamelaisuus

Viimeinen Kemikylän talvikylä oli Talviskotaseljässä, joka sijaitsee Kemi- ja Värriöjoen välisellä kuivalla kannaksella Martin yläpuolella. Siellä pidetyillä kotakäräjillä ratkottiin kylän sisäisiä riitoja sekä jaettiin suvuille ja perheille pyyntimaita nautittaviksi (ei omistettavaksi) lappalaiselinkeinojen harjoittamista varten. Kukaan muu ei saanut pyytää nautinta-alueilla paitsi perhe tai suku. Nämä kentät sijaitsivat Kemijoen ja sen sivujokien varsilla (esim. Kemihaarassa, Värriöjokisuulla, Viitarannassa ja Tenniöjoella), järvien rannoilla (Pikkuarajärvellä) sekä Nuortijoella rajoittuen Kemikylän siidan rajoihin. Veroluetteloihin merkittiin asuinkentän haltija sekä veron määrä. Nämä maat kirjattiin kruunun asiakirjoihin alueesta käytetyn nimen mukaan. Hannu Hannunpojan pyyntimaiden nautinta oli Ulmajansuunmaalla.

Pimeimpänä vuodenaikana marraskuun puolesta välistä helmikuun loppuun suvut ja perheet kokoontuivat yhteen talvikylään. Miehet pyytivät ryhmissä kevättalvella peuroja ainakin Kemikylän pohjoisosissa sekä talvikylän ympäryksillä kun vanhukset, naiset ja lapset jäivät talvikylään. Lapset myös syntyivät talvikylässä. Talviskotaseljystä siirryttiin Sompion markkinoille joukolla porojen vetämänä helmi- maaliskuussa. Sompiossa pidettiin

markkinoita, joiden yhteydessä kohdattiin kauppamiehiä, kerättiin veroja, jotka maksettiin turkiksilla, lapinvouti piti käräjiä ja pappi julisti Jumalan sanaa. Jäiden lähdettyä perheet muuttivat omille pyyntimailleen virtaavan veden ääreen. Perheet palasivat kesäkyliinsä ja siirtyivät kalastamaan Kemijärvelle heinä-elokuun ajaksi. Kemijärvellä jälleen pidettiin käräjiä ja markkinoita sekä pappi piti lappalaisille jumalanpalvelusta. Syksyllä miehet lähtivät vielä kerran omille pyyntimailleen. Maan kuurautuessa lappalaisyhteisö kokoontui jälleen yhteen. Miehet valmistautuivat peuranajoon sekä naiset ja lapset valmistelivat talvikylää.

Lappalaiset tapasivat muiden kylien lappalaisia talvimarkkinoilla sekä kesäkalastuksen aikaan Kemijärvellä. Koska lapinkylissä asui vähän ihmisiä ja kylät olivat erämailtaan laajoja – Kemikylässä asui alle sata asukasta – ja vuotuiskiertoa noudattava elämäntapa rajoitti kanssakäymisiä, naapurilapinkylissä puhuttiin keminsaamea hiukan eri murteilla.

Vielä 1600-luvulla lappalaisten karjana oli vapaana laiduntavat muutamat kesyporot, joita talvella käytettiin villipeuran houkutusporoina. Maan- ja niittyviljelyä siirryttiin harjoittamaan vähitellen nälkävuosien jälkeen. Pyyntimiesten asentopaikat olivat väliaikaisia, joten asuinsuojatkin olivat keveitä ja helposti rakennettavissa. Asuinkentillä taas oli tukevia kotarakennelmia.

Viimeistään 1700-luvun puolessa välissä lappalaiset olivat omaksuneet talonpoikaiselämäntavan. Kiertävä lappalaiselämäntapa oli päättynyt ja talvikyliä ei enää pystytetty.

Ruotsin kuninkaan julistusten seurauksia

Kruunun ohjeistuksia Lapinmaata varten

- 1673: Uudisasukkaat saivat 15 vuoden vapautuksen lapinverosta. Sen jälkeen he maksoivat veroa kuten lappalaiset henkilökohtaisen varallisuutensa mukaan. He saivat asua Lapinmaassa lappalaisten luvalla. Uudisasukkaat merkittiin lappalaisluetteloon.
- 1695: Lapinveroa uudistettiin. Vero määrättiin kylää kohti ja jaettiin veronmaksukykyisten lappalaismiesten kesken. Maksamalla maaveroa taas uudistilallinen sai oikeuden harjoittaa lappalaiselinkeinoa sekä oli vapaa sotamieheksi otosta ja eräistä rasituksista.
- 1749: Uusi ohjesääntö vahvisti talonpoikaiselinkeinon harjoittamista. Uudistila piti saada elinkelpoiseksi. Lappalaiset siirrettiin uudisasukkaiden luetteloon. He maksoivat edelleen lapinveroa, joka oikeutti lappalaiselinkeinon harjoittamisen.
- 1760: Uusi ohjesääntö tuki pelkästään talonpoikaiselinkeinoa. Uudistilalla talonpoika oli vain vuokraajan asemassa, hänellä oli oikeus vain maan käyttöön. Maata ei voinut käyttää enää lappalaiselinkeinon harjoittamiseen paitsi siellä, joka ei sopinut karjan laiduntamiseen. Maavero korvasi lappalaisten uudistiloilla lapinveron.
- 1762 Lapinmaan uudistiloille annettiin perintöoikeus maan käyttöön ilman lunastusta.
- 1800-luvun Suomen Lapissa noudatettiin vuoden 1760 ohjesääntöä. Lappia varten annettiin uusi uudistilojen perustamista koskeva Keisarillinen kuulutus vuonna 1858. Läänin kuvernööri valitsi asukkaat tilalle. Hän punnitsi, että tilan isäntä kykeni huolehtimaan tilasta ja veronmaksukykyvystä. Isännän piti olla kaikin tavoin nuhteeton. Muut sisaret jäivät osuutta. Tilan asukas vaihtui käytännössä vain, jos edellinen asukas muutti pois tai kruununtila siirtyi pojalle tai vävyllle. Tilan saattoi ostaa perintötilaksi.

Vuonna 1673 Ruotsin kuningas julkisti Kalmarin asutusplakaatin Lapin uudisasutuksesta. Se avasi Lapin rajan uudisasutukselle. Uudisasukas saattoi asettua minne tahansa, usein lappalaisasutuksen yhteyteen, kunhan oli saanut lappalaisilta asuinluvan eikä häirinnyt lappalaisten elinkeinoja. Kemikylään saapui 1600-luvun loppupuolella muutama uudisasukas, jotka alkoivat asuttaa Pikkuarajärveä, Värriöjokisuuta ja Tenniöjoen varsia. Asutus laajeni Kemijoelle 1700-luvulla. On mahdollista, että juuri Ulmajansuunmaa valikoitui uudisasutuksen kohteeksi syrjäisen sijaintinsa, sopivien pyyntipaikkojen sekä Kuolajärven seudun jokiyhteyden vuoksi. Se oli myös autio uudisasukkaiden sinne saapuessa. Siellä oli ollut lappalaisasuinkenttiä jo pidemmän aikaa. Kemikylän siita oli jakanut suku- ja perhekunnilleen alueita, jossa harjoittaa pyyntiä ja kalastusta. Lappalainen Hannu Hannunpoika pyyi majavia Iso Ulmojalla ja kalasti Tenniöjoella Kemikylässä katovuosien jälkeen. Hänelle oli merkitty veroa kruunun veroluetteloon 3/8 manttaalin edestä vuonna 1688. Hannu Hannunpoika toimi Kemikylän lautamiehenä vuodesta 1687 vuoteen 1693.

Uudisasukkaita houkutteli Kalmarin asutusplakaatti, jonka myötä he saivat 15 vuoden vapauden lapinverosta. Heidät kirjattiin kruununvoudin tileihin ennen verovapauden loppua. Vasta sen jälkeen tiedot siirrettiin veroluetteloon. Ensiksi uudisasukkaat matkivat lappalaisten elintapoja, asuivat esimerkiksi kodissa, sen jälkeen he alkoivat rakentaa savupirttejä, harjoittaa pienviljelyä ja pitää vähälukuista karjaa, metsästävät ja pyrkivät pääsemään osallisiksi lappalaisten majavanpyyntiin. Ristiriitoja selviteltiin käräjillä. Nälkävuodet kurittivat uudisasukkaita yhtä ankarasti kuin lappalaisia.

1695 lappalaisia alettiin verottaa kiinteällä kyläverolla, joka jaettiin kyläläisille tasaisesti. Vero maksettiin luonnontuotteilla, kuten turkiksilla. Lappalaisille oli varattu majava- ja peuranpyyntioikeudet, mutta järvipyynti oli yhteinen uudisasukkaiden kanssa. Martti ja Matti Hannunpojat säilyttivät lappalaiselämäntyyliänsä loppuun saakka. Vuonna 1722 nämä köyhät verolappalaiset olivat käräjillä hakemassa oikeutta majavanpyyntikiistan vuoksi. Kuolajärveläiset lappalaiset olivat käyneet salaa pyynnillä Kemikylän puolella. Käräjillä puitiin lappalaisten keskinäisiä tai lappalaisten ja uudisasukkaiden välisiä ristiriitatilanteita, kuten elinkeinon harjoittamiseen liittyviä kiistoja tai rajariitoja. Matti Hannunpoika jatkoi isänsä jälkeen Kemikylän lautamiehenä, ja vuodesta 1712 hän toimi Kemikylän nimismiehenä. Hänen jälkeensä virkaa hoiti hänen veljensä Martti ja tämän jälkeen tämän poika Martti. Hannu Matinpoika taas toimi lautamiehenä 1730 vaiheilla. Viranomaiseksi lappalainen valittiin saamelaislakien, seudun ja asukkaiden tuntemisen vuoksi. Näyttää myös siltä, että virka olisi periytynyt suvussa.

Matti Hannunpoika Nousu kuoli 1749. Vuonna 1755 Martti Hannunpoika Nousu kuoli Kattomaalla, jonne hän oli muuttanut 1730-luvun puolenvälin jälkeen ja mennyt sinne veneellä Tenniö-jokeen laskevaa Pyhäjokea pitkin. Kattomaa muodostaa kaksi korkeaa vaaraa Pyhäjoen U-muotoisessa mutkassa kymmenkunta kilometriä Ulmajansuunmaasta alavirtaan. Pyhäjoen suu on Kuoskun ja Nousun kylien puolella välissä. Maastokartan mukaan Rova-Kattomaan laelta olisi suora näköyhteys Ulmojanvaaraan, jonka juurelle Nousun kylä on rakennettu. (Ulmoja eli Inarin saameksi ”ulmuuh” tarkoittaa ihmisiä.) Lisäksi kun ylitetään Rova-Kattomaan länsipuolella oleva Rova-Kattomaan aapa tulee vastaan vaikuttava Pyhäkuru – kapea rotko kahden vaaran välissä – joka liennyt lappalaisille pyhä paikka. Rova-Kattomaasta Pyhäjoen yli pohjoiseen on Palo-Kattomaa. Siellä kerrotaan olevan lappalaisten asuinkentän jäänteet. Asuinkentältä löytyi pronssinen kello, jota on ehkä pidetty poron kaulassa. Kello on ajoitettu 1700-luvulle.

Mutta kumpi oli nimenä ensin, Ulmojanvaara vai Iso Ulmoja, joka kiertää vaaraa aapamaisemassa? Lisäksi Värriön kylän suunnalla, missä Ala-Arajoki ja Kemijoki

kohtaavat, laskee Ulmaoja vastakkaiselta puolelta Kemijokeen. Samanniminen oja laskee myös Seitajärveen. Nimet viittanevat lappalaisasutukseen.

Martti Martinpoika Nousu siirtyi viimeistään samaan aikaan asuttamaan pysyvästi Värriöjoen suuta, jossa hänellä oli jo vuoden 1730 maakirjan mukaan tiluksia, kun hänen isänsä oli muuttanut Kattomaahan Ulmajansuunmaasta. Värriöjoen törmällä oli Juho Matti Karppisen kymmenen vuotta aikaisemmin asuttama ja autioksi jäänyt savu. Siihen Martti asettui perheineen. (Matti Enbusken kirjoittamassa julkaisussa Lapinmaan maa- ja metsätalouden sivulla 188 on Kemikylän 1730-luvun asujamistoa käsittelevä maininta Nousun suvusta, että Martin perhekunnan ilmoitettiin asuvan Karppisessa.) Savu tunnettiin myöhemmin Nousuna. Se oli Marttina tunnetun kylän kantatalo. Martti Martinpojan lehmät laidunsivat kesäisin vapaina Suoltijokivarsien luonnonniityillä. Vuoteen 1767 mennessä Martin pojat Antti ja Matti olivat rakentaneet naapurustoon kaksi uutta savua ja Nousun eli Karppisen savu oli jäänyt autioksi.

Kaikki lappalaiset eivät omaksuneet talonpoikaiselämäntapaa. Esimerkiksi Hannu Leskenin poika Hannu sekä Antti Suva viettivät 1730-luvulla kesäajat Notinkäntes-nimisen paikan asuinkentällä eli Nuortinkentällä, jossa he olivat pyytäneet lohia ja taimenia sekä metsäriistaa. Sompiosta Kemikylään tullut Antti Hannunpoika Mustalla oli 1730-luvun lopulla asuinkenttä Keminkentas-nimisessä paikassa, joka sijaitsi Kemihaarassa.

Varsinaisen talonpoikaiselämäntavan omaksui Matti Hannunpojan sijasta Hannu Martinpoika, josta tuli Nousun talon isäntä Ulmajansuunmaalla kuten Martti Martinpojasta Värriöjoen suulla. Uuden elämäntavan rohkea aloittaminen ja perinteisestä elämäntavasta luopuminen oli helpompaa nuorelle sukupolvelle. Ulmajansuunmaa oli talonpoikaiseksi vaihtunutta aluetta 1730-luvulla ellei jo vuosikymmen aikaisemmin. Prosessi oli alkanut vähitellen heti nälkävuosien päätyttyä 1700-luvun vaihteessa. Se, että samaa aluetta asutti uudistilallinen, vauhditti lappalaisten siirtymistä talonpoikaiselämäntapaan.

Siitajärjestelmä hajosi ja maanhallintaoikeudet unohtuivat lappalaisten siirryttyä kylämuotoiseen asumiseen, maanviljelykseen ja karjanhoitoon vuonna 1749 annetun Lapinmaan kolmannen ohjesäännön ja riistan vähenemisen seurauksena. Ohjesääntö korosti uudistilan tarkoitusta juuri talonpoikaiselinkeinon harjoittamiseen, missä tila piti saada kannattavaksi. Uudisasukkaat hakivat asumiseen lupaa maaherralta. Uudistilallisen oikeuksiin kuului kalastus omaan tarpeeseen ja metsästys rajatulla nautinta-alueella. Talossa tuli olla tupa, kamari, takka, laitettu lattia, ikkunat, viljalato, jalka-aitta, navetta, heinälato ja talli. Tämän toteutumista valvottiin asuinpaikan katselmuksella, jonka suorittivat kruununvouti, nimismies ja kaksi lautamiestä. Huonokuntoiset tilat lakkautettiin, lisäksi saamattoman uudistilallisen tilan käyttöoikeus luovutettiin toiselle. Tavoitteena oli Lapin asuttaminen. Ohjesäännön seurauksena lappalaiset menettivät veromaitaan.

Martti ja Matti Hannunpoikien sukupolvi oli Kemikylässä viimeinen lappalaiselinkeinon mukaisesti elänyt. Seuraava sukupolvi asui jo talonpoikaisesti.

Martti ja Matti Hannunpojat Nousu

Matti Hannunpojalla (1677–1749) oli asuinkenttä Ulmajansuunmaassa, jonka hän oli perinyt isältään, ja hänen veljellään Martilla (1670–1755) Kattomaassa. Veljekset metsästivät ja kalastivat Ulmajansuunmaan ympäristössä yhdessä.

Matti avioitui kemikyläläisen Anna Juhontyttären (1679–1718) kanssa Kemijärvellä 1699 heti nälkävuosien jälkeen. Vihkitiedoissa on ensimmäinen merkintä Matin lisänimestä, joka on Nousu. He saivat kolme lasta. Hannu (1700–1760) avioitui kahdesti. Ensimmäisessä avioliitossa Kristiina Juhontytär Saijan (1695–1751) kanssa 1720 Hannu sai kuusi lasta ja toisessa Anna Pekantytär Korian (1728–1765) kanssa 1752 vihitty liitto oli lapseton. Marketta (1704–1757) oli merkitty Kemikylän lukutaitoisten kirjaan vielä 1723, mutta Sodankylän kirkonkirjoissa vuonna 1731 hänestä ei ole enää merkintöjä. Sen sijaan Sallan kirkonkirjoissa on merkintä, että hän oli ollut aviossa, jäänyt leskeksi ja hänet on haudattu Kemijärven ja Yli-Kitkan välillä sijaitsevalle Kuolajärveen kuuluvalla Palojärvelle. Sodankylän kirkonkirjoissa Elsan (1706–) merkinnät päättyvät vuoteen 1744. Anna-vaimonsa kuoleman jälkeen Matti oli aviossa Marketan (1679–1749) kanssa ainakin vuodesta 1723 eikä heillä ollut yhteisiä lapsia.

Martti Hannunpoika Nousu oli avioitunut Elsan (1680–1743) kanssa. Heillä oli viisi lasta. Esikoistytär Marketta (1700–1732) avioitui livari Miuluksen (1690–1767) kanssa vuonna 1726 ja muutti Tenniöjärvelle. Kaksi vuotta Marketan kuolemasta livari otti toisen vaimon. Priita (1706–1789) avioitui inarilaisen lisakki lisakinpoika Mattusin (1700–1768) kanssa. Priita muutti Inariin, jossa heidän ensimmäinen lapsensa syntyi 1730. Martti (1713–1790) avioitui Marketta Antintytär Mustan (1711–1764) kanssa 1732, toisen kerran Kristiina Ollintytär Ramban (1707–1775) kanssa 1771 ja kolmannen kerran Inkeri Aran (1747–1794) kanssa. Saara, joka syntyi 1716, asui Sodankylän kinkerikirjan mukaan isänsä perheessä vuoteen 1749 saakka ja Kemijärven kirkonkirjatiedon mukaan kuoli 60-vuotiaana 1782. Sekä syntymä- että kuolinvuosi on seurakuntien dokumentoima, mutta elinikä ei vastaa ilmoitettua. On kuitenkin epätodennäköistä, että samaan aikaan tuolla asuinseudulla olisi ollut kaksi Saara Martintytär Nousua. Kaisa (1720–1773) avioitui sompiolaisen Pekka Antinpoika Mustan (1716–1787) kanssa ja muutti Kemikylästä Kuolajärvelle vuonna 1754. Pekka Musta polveutui Akmeelista eli Ikämielestä eli Antti Mustasta, joka oli ristimänimeltään Antereeus.

Matti Hannunpojan perheessä asui myös Anna livarintytär Nousu (1696–1745) äitinsä Inkerin (1666–1736) kanssa. livari Nousu oli Matin ja Martin pikkuserkku livari Piettarinpoika, joka kuoli Annan ollessa taaperoikäinen. Anna on saattanut saada lisänimensä asuessaan Ulmajansuunmaalla ja tästä on ehkä jälkeen päin jäänyt tulkinta, että myös livari olisi ollut Nousu-niminen. Anna avioitui Heikki Hannuniemen (1704–1746) kanssa ja muutti äitinsä ja miehensä kanssa Kemijärvelle 1720-luvun puolessa välissä. Heikki oli Erkki Halonen Telniö Karppisen toiseksi nuorin lapsi. Erkki oli tullut perheineen vuonna 1701 Ulmajansuunmaalle asuttamaan Karppisen savupirttiä Kemijärveltä.

Jo rovasti Koivisto kiinnitti huomiota Martin ja Matin mahdolliseen Hannu veljeen, joka sittemmin ohjasi hänen tulkintaansa virheellisesti. Hän tulkitsi nuoremman Hannu Leskenin näiden veljeksi. Asiassa on silti perää, koska 1880-luvulle asti tavallinen kansa nimesi lapsensa seuraavalla tavalla: esikoispoika saa isänsä isän nimen, esikoistytär isänsä äidin nimen, toinen poika äitinsä isän nimen ja toinen tytär äitinsä äidin nimen. Kolmannella pojalla ja tyttärellä on vanhempansa kaimanimi. Muut lapset saivat setien ja tätien sekä muiden sukulaisten nimiä. Jos väkeä oli paljon, se saattoi johtaa sekaannuksiin, joka ratkaistiin ottamalla käyttöön savun nimi. Esimerkiksi Nousu ei ollut savun, vaan savun nimi. Jos talon väki vaihtui, sen uudet haltijat ottivat nimen käyttöönsä. Siksi Kemijärven kirkonkirjoihin kirjattiin tieto, että Anna livarintytär Nousun äiti-Inkerin nimi oli jatkossa Telniö vävyensä perheen mukaan. Tässä tapauksessa nimi seurasi muuttajien mukana. Ehkä he rakensivat Kemijärvellä uuden talon. Aina ei noudatettu orjallisesti nimeämissäntöä. Se on pikemmin jälkeinpäin oivallettu havainto tavan yleisestä käytöstä. Esimerkiksi Annalla ja Heikillä oli kaksi poikaa ja tytär. Vanhempi poika Erkki oli

nimetty Heikin isän mukaan ja nuorempi poika, jonka nimi oli Hannu, on saattanut saada nimensä Annan Hannu-sedältä. Ehkä Hannu Piettarinpoika toimi livari-veljensä tyttären sijaisänä. Tytär oli nimetty Inkeriksi Annan äidin mukaan.

Martti Martinpojan ja hänen vaimonsa Marketan lapset on nimetty seuraavalla tavalla: esikoispoika Antti äitinsä isän eli Antti Juhonpoika Mustan mukaan, Martti isänsä kaimanimen mukaan, Matti isosetänsä eli Matti Hannunpoika Nousun mukaan, Marketta äitinsä kaimanimen mukaan, Hannu äitinsä veljen eli Hannu Antinpoika Mustan mukaan, Elsa mahdollisen tätinsä Elsa Nousun mukaan, Juho Elsan puolison Juho Matinpoika Karppisen mukaan, Anna sukulaisensa Anna livarintytär Nousun mukaan ja Heikki Annan puolison Heikki Erkinpoika Hannuniemen mukaan.

Martin serkun Hannu Matinpojan ja hänen vaimonsa Kristiina Juhontytär Saijan esikoispoika Matti nimettiin isänsä isän eli Matti Hannunpoika Nousun mukaan, toinen lapsi Juho on saanut nimensä äitinsä isän eli Juho Tuomaanpoika Saijan mukaan, kolmas lapsi Anna isänsä äidin eli Anna Juhontyttären mukaan, neljäs lapsi Kristiina äitinsä kaimanimen mukaan, Hannu isänsä kaimanimen mukaan sekä Olli tuntemattomaksi jääneen sukulaisen mukaan.

Jos nimeämiskäytäntöä sovelletaan kaavamaisesti ja rakennetaan sen pohjalta jälkeläisluettelo ja verrataan sitä tiedossa oleviin lapsiluetteloihin, huomataan, että ne eivät välttämättä ole yhtenevät. Silloin kannattaa huomioida lasten syntymäajat. Jos lasten syntymäajoissa on selkeitä aukkoja, voidaan tulkita, että osa lapsista lienee kuollut eikä heistä ole jäänyt merkintöjä asiakirjoihin niin kuin myöhempinä aikoina.

Leskiäiti Elsa

Sodankylän kirkonkirjoihin ajalla 1731–1750 on kirjattu tieto Nousun eräästä perheestä. Kirkonkirjan aloittavat nimilistan perheen päämiehen mukaan siitä huolimatta, että päämies olisi nuorukainen, kunhan on käynyt ripin. Muuan Matti Nousu on käynyt ripillä äitinsä Elsan ja kolmen siskonsa kanssa. Vanhin sisaruksista on Marketta, sitten järjestyksessä Matti, Priita ja Elsa. Tuohon aikaan naisen avioituessa hän ei vaihtanut sukunimeään, mutta lapset saivat isänsä sukunimen. Rippikirjoissa taas nainen oli määritelty aina jonkun mukaan. Hän saattoi olla vaimo, äiti tai tytär ilman sukunimeä. Tämä on ollut toinen käytäntö asuintalon mukaan nimeämisen lisäksi.

Äiti Elsa on kirjattu Sodankylän kohdalle, kun toisaalta samaan aikaan Elsa Matintytär Nousu (1706–) on kirjattu ylös Sodankylän rippikirjaan Kemikylän kohdalla isänsä perheeseen kuuluvaksi. Äiti Elsasta ei ole myöskään merkintää Kemikylän lukutaitoisten kirjassa 1723. Hän ei asunut silloin enää Kemikylässä. Lasten nimeämiskäytäntöä soveltaen äiti Elsan tai hänen edesmenneen miehensä isän nimi pitäisi olla Matti eikä heitä ollut siellä montaa tuohon aikaan.

Vuonna 1701, samana vuonna kun Erkki Paavonpoika Halonen tuli Ulmajansuunmaalle asuttamaan Karppisen savupirttiä, saapui uudisasukas Juho Matinpoika Karppinen autioituneelle Pekka Tuomaanpojan asuinkentälle, ja jossain vaiheessa hän perusti perheen lappalaisnaisen Elsan kanssa. Juhosta ei ole enää mainintaa vuoden 1720 henkikirjassa. Hän lienee menehtynyt sitä ennen. Elsa on sen jälkeen saattanut asua Ulmajansuunmaalla, josta Nousun lisänimi olisi peräisin. Se, että Kemikylässä asui ihmisiä vähän, lisää mahdollisuutta, että Juho Karppinen sekä Elsa Nousu saattoivat olla aviopari.

Seka-avioliittoja solmittiin tuohon aikaan. Uudisasukas hyötyi avioliitosta saadessaan samat oikeudet pyyntimaihinkin kuin lappalaismiehet.

Jos Juho olisi kuollut vuonna 1718, olisi Elsan nuorimmainen lapsi syntynyt viimeistään seuraavana vuonna. Ehkä hän asui lapsineen Matti Nousun perheessä siihen asti kunnes tämä avioitui Marketan kanssa. Hän oli saapunut naapurikylästä. Elsa olisi lähtenyt lapsineen Sodankylään viimeistään 1722.

Hiski-tietokannassa on maininta, joka sopisi Elsa-tyttäreeseen: nimi Elsa Nousu, syntynyt Kemikylässä 1722 ja kuollut Kuolajärvellä 1782. Tiedot eivät sovi Matti eikä Martti Nousun perheisiin. Äiti Elsan perhe on siirtynyt Kemikylästä Sodankylään viimeistään 1722 ja Sodankylästä Kuolajärvelle 1750 (ehkä äiti Elsa oli edesmennyt tuolloin) ja siksi heistä ei ole tuon jälkeen tehty merkintöjä Sodankylän kirkonkirjoihin. Vanhimpiin Sodankylän rippikirjoihin ei oltu merkitty syntymäaikoja. Kuolinkirjoihin taas merkittiin kuolinvuosi sekä arvioitu ikä. Tästä on sittemmin päätelty henkilön syntymäaika. Arvio on saattanut heittää useita vuosia.

Kuinka läheistä sukua leskiäiti Elsa oli Martti ja Matti Nousulle? Sovellan jälleen lasten nimeämiskäytäntöä. Oletan Elsan olleen samaa sukupolvea.

Matti Hannunpoika Nousun ja Anna Juhontyttären esikoispoika sai nimekseen Hannu isänsä isän eli Hannu Hannunpojan mukaan. Toinen lapsi Marketta nimettiin isänsä äidin mukaan. Hannu Hannunpojan puoliso olisi siten ollut nimen lähde. Kolmas lapsi Elsa sai nimensä äitinsä äidin eli Anna Juhontyttären äidin, siis Juho Heikinpojan vaimon mukaan.

Martti Hannunpoika Nousun ja hänen vaimonsa Elsan esikoinen Marketta nimettiin isänsä äidin eli Hannu Hannunpojan vaimon mukaan. Priitalle annettiin nimi äitinsä äidin eli Elsan äidin mukaan. Martti oli isänsä kaimanimi. Saara sekä Kaisa saivat nimensä tuntemattomaksi jääneiltä sukulaisilta.

Elsa Nousun vanhin tytär oli Marketta. Hänet kastettiin isänsä äidin mukaan. Matti sai nimen isänsä isän eli Juhon isän, siis Matti Karppisen mukaan. Priita sai nimensä äitinsä äidin mukaan. Elsa taas oli äidin kaimanimi.

Elsa ei ole Matti ja Martti Nousun sisko, jos hänen esikoistyttärensä Marketta on nimetty hänen isänsä äidin mukaan. Naisten kohdalla lasten nimeämiskäytäntö ei kuitenkaan ollut yhtä kaavamainen kuin miesten kohdalla. Jos Marketta olisikin nimetty äitinsä äidin mukaan, olisi hän todennäköisesti Martin ja Matin sisko ja siitä olisi peräisin hänen Nousu-lisänimensä. Tuohon aikaan nainen piti lisänimensä mentyään avioon. Martti Martinpojan perheessä häntä muistettiin, sillä heidän kaksi lastaan oli kastettu Elsan ja tämän Juho-puolison mukaan. Lisäksi nämä asuivat lapsineen Värriöjokisuulla samassa savussa vielä 1710-luvun lopulla. Mahdollisesti lastensa nimillä Martti Martinpoika kunnioitti taaksejääneiden sukulaistensa muistoa uudessa asuinpaikassaan. Elsa ei ollut Martin toisille sisaruksille saati Matti Hannunpojan lapsille tällä tavalla muistettava henkilö.

Nousu on lappalainen etunimi

Koska Martilla, Matilla ja Elsalla oli lisänimenään Nousu, ovat he luultavasti perineet sen isältään Hannu Hannunpojalta. Pappien ja virkamiesten edistämä sukunimien anto tapahtui vuosien 1680–1730 välillä. Lappalaisille annettiin sukunimeksi isän tai muu suvussa paljon käytetty nimi. Sellaisia sukuja ovat muun muassa Hari, Miulus ja Tenno.

Jos Nousu olisi ollut suvussa esiintynyt nimi, olisi se ollut lappalaispohjainen suomalaisen sijasta. Siten Nousulta kuulostava tai merkityksessä oleva nimi olisi ollut etunimenä käytössä viimeistään Hannu Hannunpoika vanhemmalla 1600-luvun alkupuolella ehkä jopa niin, että Nousu viittaisi lappalaiseen nimeen, josta Hans olisi ollut ruotsinnos. Hannu palautuu Mohtsi-nimeen ja se on tarkoittanut Inarinsaamassa ‘mennä veneellä joen poikki’.

Karjalassa on säilynyt Novgorodin aikainen tuohikirje, joka on ajoitettu 1400-luvun alkuun. Sen mukaan eräs Novze-niminen lappalainen oli osallistunut karjalaiskauppiaiden ryöstöön erään Orivesi-järven tienoilla. Se sijaitsi seudulla, jonne myöhemmin perustettiin Käkisalmen lääni. Novzen aunuksenkarjalainen asu on Novzu ja suomalainen asu on Nousu. Siten Nousu olisi ollut Karjalassa käytetty lappalaismiehen nimi. Nousu-nimeä ovat käyttäneet myös muunkin sukuiset kansat, kuten Inkerin alueella sijainneen vatjalaisten viidenneksen verokirjoissa vuonna 1500 mainitut Kirilko Novzejev Kurkijoelta ja Fedko Nousujev Sortavalasta. Suomessa oli käytössä samaan aikaan Nousia-nimi. Kemikylän asukkailla on ollut useita karjalaisperäisiä lappalaisnimiä kuten Ihala, Ikiä, Ikäjoutsu, läntauka, Päiviä, Sorvia, Torvia tai Vallia. Nimet olivat käytössä 1500-luvulla. Kuolajärvellä sijaitsevan Sotkajärven lappalaiset lienevät olleet tekemisissä karjalaisten kanssa pitkään. Oliko niin, että Nousu-nimi olisi ollut sotkajärveläisten käyttämä jo 1500-luvulla ja Hans olisi ollut sen ruotsinnos, vaikka nimi ei olisikaan esiintynyt Kuolajärven voudintileissä? Vuosina 1563–1585 Inarin voudintileihin oli kirjattu lappalainen Nousu Sarrianpoika. Etunimi on kirjoitettu muun muassa seuraavilla tavoilla: Nogeste, Noehta ja Noessadh. Nousu merkitsee loppua tai päättymistä. Nousu- tai Nousia-nimien taustalla voi olla myös sana jousi eli joutsu. Sompiossa Jiejohzsi (Ikäjoutsu) oli ruotsinnettu Hans-nimellä. Lisäksi Joutsu on äänteellisesti likellä Mohtsia (eli Hannua).

Utjus, Ihalan poika

1880-luvun vaihteessa muisteltiin Kuolajärvellä tapausta, joka tapahtui Pitkän vihan aikoihin Kemikylässä. Muisteluita oli kerännyt Suomen valtionarkeologi Hjalmar Appelgren. Kuolan niemimaalla sijainneesta Hirvasjärven lapinkylästä tullut lappalaismies Innakka kohtasi Sotkajärveltä tulleen vanhan korjalaislappalaisen Utjusin Värriöjoen latvoilla. Paikkaa kutsuttiin myöhemmin Murhahaaraksi. Utjus mahdollisesti yllätti ja tappoi Innakan, tämän vaimon ja heidän vaatimensa sekä ryösti heidän tavaransa ja vei matkan päähän kotaansa. Innakan pojat olivat palanneet matkoiltaan ja näkivät tuhotun kotansa. He lähtivät kostamaan, tappoivat Utjusin ja hänen koko perhekuntansa ja ottivat varastetut tavaransa takaisin Kairijokisuun itäpuolella. Paikkaa kutsuttiin sen jälkeen Murharovaksi. Utjusin nimi pitäisi olla Kuolajärven voudintileissä. Lisäksi tarinan mukaan hän oli vaarin ikäinen. Ainoastaan yksi sen niminen iäkäs lappalainen on Kuolajärven voudintileissä. Hän oli Utijoutsu Ihalanpoika välillä 1574–1587. Utijoutsista tiedetään hänen olleen alkuperäinen Kemikylän asukas, mutta oli palannut Kuolajärvelle takaisin. Tapot lienevät tehdyt 1580-luvun lopulla tai seuraavalla vuosikymmenellä. Pitkän vihan ajan väkivaltaisuudet kestivät rajakylissä sodan päättymiseen saakka. Utijoutsu Ihalanpoika oli Nousun suvun esi-isä. Utjusia on muisteltu toisenlaisillakin tarinoilla – itseasiassa legendoilla – joissa hänellä oli noidan kykyjä. On tietysti mahdollista, että Murhahaaran tarina on laitettu ammoin Utjusin nimiin ja että kaksi eri tarinaa olisi yhdistynyt.

Oliko Hannu Tennonpoika Juhon, Hannun ja Piettarin isä?

Vuoden 1599 Kuolajärven voudintiliin kirjattiin verolappalainen Tenno Aikianpoika ja hänen alapuolelleen kaksi hänen poikaansa, Martti, josta tuli myöhemmin Kuolajärven nimismies,

sekä livari. Tenno kuoli 1610 vaiheilla. Vuoden 1617 voudintiliin kirjattiin veljesten nimien yhteyteen Hannu Tennonpoika. Hän liennyt vajaa kaksikymmentä vuotta veljiään nuorempi. Hannun pojat Juho, Hannu sekä Piettar lähtivät Sotkajärveltä parikymmentä vuotta myöhemmin kohti Kemikylää.

Hannu Tennonpoika on sopivin ehdokas 1620-vaihteen Kuolajärven voudintileissä nimetyistä Hannuista veljessarjan isäksi. Lisäksi Aikian suvun miesten nimissä on yhtäläisyyksiä Kemikylän Hannun sukuun. Nimissä kertautuvat Martti, livari sekä Hannu.

Voudintili- sekä henkikirjamerkinnot vastaavat edellisvuoden tietoja.

Hannu Tennonpojan sukutaulu

Utijoutsu Ihalanpoika (1563, Kemikylä, 1574–1587, Kuolajärvi)

    Tuutia Utijoutsinpoika (1574–1575, Kuolajärvi)

    Päiviä Utijoutsinpoika (1584–1603, Kuolajärvi, 1606–1618, Kemikylä)

    Teutia Utinpoika (1579, Kuolajärvi, 1582, 1588–1608 Kemikylä)

    Aikia Utijoutsinpoika (1582–1615, Kuolajärvi)

        Tenno Aikianpoika (1594–1610, Kuolajärvi)

            Martti Tennonpoika (1599–1619, Kuolajärvi)

            livari Tennonpoika (1599–1619, Kuolajärvi)

            Hannu Tennonpoika (1617–1619, Kuolajärvi)

                Juho Hannunpoika (1643, Kemikylä)

                    Hannu Juhonpoika (1690 – n. 1720)

                        Hannu Hannunpoika (1730 molemmin puolin)

                Hannu Hannunpoika (1643, Kemikylä)

                    Hannu Hannunpoika (1688–1693)

                        Martti Hannunpoika (1690 – 1741 ja yli)

                        Matti Hannunpoika (1690 – n. 1730)

                Piettar Hannunpoika (1643, Kemikylä)

                    livari Piettarinpoika (1688–1696)

                    lisakki Piettarinpoika (1695–1696)

                    Hannu Piettarinpoika (1697 – n. 1730)

Kemikylän voudintileistä puuttuvat tiedot vuosilta 1567–1581. Utijoutsu Ihalanpoika oli kirjattu Kemikylän asukkaaksi sen perustamisvuonna (ks. sivu 8).

Martti ja Matti Hannunpojat ovat syntyneet Kemikylässä

Olen päättänyt seuraavaksi esittämäni kuvaelman Hannun suvun siirtymisestä Kuolajärveltä Kemikylään eri vaiheissa näistä lähtökohdista käsin:

- Suur-Sodankylän historia I -tietoteoksessa sivuilla 116–117 on ilmoitettu tilastomuodossa Kemin Lapin savuluvut 1642–1701. Tilastosta voi tulkita savulukujen vaihtelun vuosittain kyläkunnittain.
- Yhtenäisen Kemikylän henkikirjaluettelo alkaa vuodesta 1667.
- Tiedetään milloin Hannun-suvun miehet on kirjattu Kemikylän henkikirjaan ensi kerran.
- Tiedetään eräiden Hannun-suvun miesten syntymäaikoja.

Alla olevan selvitykseni henkilöiden syntymävuodet ja iät ovat suuntaa-antavia ellei kyseessä ole dokumenttien tieto. Näiden tehtävänä on havainnollistaa käsittelemääni asiaa.

Hannun pojat Juho ja Hannu lienevät syntyneet ennen vuotta 1620, Piettar vähän vuoden 1620 jälkeen, Hannu Juhonpoika (Lesken) ja Hannu Hannunpoika ennen vuotta 1640. livari, lisakki ja Hannu Piettarinpojat sekä Hannu Hannunpoika (Lesken) 1660-luvulla sekä Martti ja Matti Hannunpojat (Nousu) 1670-luvulla.

1640-lukua lähestyttäessä Kemikylän väestömäärä kasvoi naapurikylistä tulleiden muuttajien ansiosta. Tuossa aallossa saapuivat Hannun pojat Juho, Hannu sekä Piettar Kuolajärven lapinkylässä sijaitsevalta Sotkajärveltä. Kemikylään asetuttuaan vanhemmat veljet avioituivat. Oletettavasti Juho perheineen palasi Kuolajärvelle, Hannu perheineen ja Piettar jäivät Kemikylään.

Juho Hannunpojan esikoinen Hannu (n. 1638–1732) syntyi Kemikylässä. Kuolajärvellä hän sai lisänimen Lesken. Hannu Juhonpoika tapasi vaimonsa Saara Mujon (1645–1741), joka asui kalaisan Tenniöjärven alueella. Heille syntyi poika Hannu (1667–1741).

Hannu Hannunpojalla oli ainakin kaksi lasta, Hannu (n. 1639–1693) sekä Inkeri (–1686). Esikoinen Hannu (n. 1639–1693) syntyi Kemikylässä ja avioitui siellä erään Marketan kanssa. Esikoispojan Martin (1670–1755) jälkeen syntyi Matti (1677–1749) ja Elsa, joka – ottaen huomioon vanhempien iän sekä minkä ikäisenä hän oli ylipäänsä voinut synnyttää kuopuksensa – oli luultavammin syntynyt 1680-luvulla jossain päin Kuolajärveä, jossa perhe oli ollut paossa 1680-luvun alun katovuosia, liennyt Mattia muutaman vuoden nuorempi.

Piettar Hannunpoika avioitui myöhään. Hänen lapsensa olivat samanikäisiä kuin veljiensä lapsenlapset. He ilmeisesti syntyivät Kemikylässä. Esikoispojalla livarilla (n. 1662–1697) oli kaksi veljeä, lisakki (n. 1664–1697) ja Hannu (n. 1666 – n. 1730).

Vauraampien aikojen koittaessa Kemikylän erämaat alkoi houkuttaa. Uudisasukkaita alkoi saapua Kemikylään ja Kuolajärvelle. Monet lappalaiset siirtyivät suomalaisten tieltä.

Oltuaan nälkää paossa Tenniöjärven suunnalla Kuolajärvellä vuosina 1682–1684 45-vuotiaan Hannu Hannunpojan retkue palasi Kemikylään. Mukana oli Marketta-vaimon lisäksi 14-vuotias Martti, 7-vuotias Matti sekä n. 4-vuotias Elsa sekä Hannun sisko Inkeri. Hannu Hannunpoika sai nautintoonsa asuinkentän Ulmajansuunmaalta. Vuonna 1689 Martti sai asuinkentän Kattomaalta ja vielä lapsenikäinen Matti jakoi isänsä asuinkentän. Hannu Hannunpoika toimi kylän toisena lautamiehenä ainakin vuodesta 1687 lähtien. Inkeri syyllistyi Kemikylässä erään leski Martti Jaakopinpojan kanssa haureuteen ja serkkunsa livari Hannunpojan kanssa sukupuolirikokseen sekä laittomaan avioliittoon ja synnytti hänelle kuolleen lapsen. Inkeri tuomittiin kuolemaan vuonna 1686.

Vuonna 1685 tai 1686 Juho Hannunpoika oli kuollut. Useampana vuonna Kuolajärven henkikirjojen määreenä oli hänellä ollut köyhtynyt. Näyttää useamman esimerkin valossa siltä, että ikääntyneet lappalaismiehet pitivät asuinkenttää viimeiseen saakka. Kunnon heikennyttyä he köyhtyivät nopeasti eivätkä kyenneet maksamaan veroa. Ehkä Hannu Juhonpoika oli pitänyt isästään huolta siihen asti. Aikaisintaan kuolinvuonna silloin 48-vuotias Hannu Juhonpoika Lesken saapui vaimonsa Saaran ja 19-vuotiaan poikansa Hannun kanssa Kemikylään. Hän sai asuinkentän nautintoonsa vuonna 1689. Marketta Martintytärestä (1670–1743) tuli nuoremman Hannu Leskenin puoliso.

livari Piettarinpoika palasi mahdollisesti veljiensä kanssa Kemikylään vuonna 1684. livari sai asuinkentän jostain päin Kemikylän rantoja samana vuonna kuin serkkunsa Hannu Hannunpoika. Sittemmin livari avioitui erään toisen Inkerin (1666–1736) kanssa.

Nuorempi Hannu Lesken sai vaimonsa kanssa kolme lasta. Anna (1706–1777) nimettiin äitinsä äidin mukaan, Saara (1717–1779) isänsä äidin mukaan ja Hannu isänsä isän tai isänsä kaimanimen mukaan.

Martti Hannunpoika avioitui erään Elsan (1680–1743) kanssa – he saivat viisi lasta – ja Matti Anna Juhontyttären (1679–1718) kanssa – he saivat kolme lasta. Veljesten esikoiset syntyivät vuonna 1700.

livari sai Inkerinsä kanssa Anna-tyttären (1696–1745) ja hänen veljensä Hannu vaimonsa kanssa Kirsti-tyttären mahdollisesti nälkävuosien 1696–1697 jälkeen.

Lautamies Hannu Hannunpoika menehtyi n. 54-vuotiaana vuonna 1693. Hänen poikansa Matti oli silloin 16-vuotias. livari ja lisäksi menehtyivät nälkävuosina. Hannu Piettarinpoika, joka menetti perheensä seuraavana katovuonna 1706, piti huolta veljentyttärestään Annasta. Anna sai lisänimensä Nousu.

Elsa Hannuntytär Nousu avioitui uudisasukas Juho Matinpoika Karppisen kanssa katovuosien jälkeen. He saivat neljä lasta. Juhon kuoltua koko perhe lähti kylästä.

Anna Juhontytär, Matti Nousun vaimo

Rovasti Koiviston sukututkimuksessa Anna Juhontyttären nimen jäljessä on lisänimi Ara. Vuoden 1643 Kemikylän henkikirjaan on nimetty Annan isoisä Heikki, jonka isännimi näyttää olevan Aranpoika (Arasson). 1620-lukua edeltävissä Kemikylän, Kuolajärven ja Sompion voudintileissä ei ole Ara-nimisiä lappalaisia. Jos katsotaan tarkemmin Kemikylän vuoden 1643 henkikirjan sivua, nähdään, että kyseisessä kohdassa ylemmällä rivillä olevan nimen P-kirjaimen alaosa ulottuu päällekkäin alemmalla rivillä olevan nimen H-kirjaimen kanssa, ja näin siinä muodostuu vaikutelma A-kirjaimesta. Kirjain paljastui H:ksi vertailtaessa isännimeä toisiin vastaavan kaltaisiin isännimiin samalla sivulla. Nimi tuli tulkituksi Hannunpoikana (Hansson). Hannu-nimellä taas oli kaksi vastinetta Kemikylän vuotta 1620 edeltävissä voudintileissä: Hannu Aikianpoika sekä Hannu Päiviänpoika, mutta vain Hannu Aikianpoika oli oikein. Hannun suku saapui Kuolajärveltä.

Hannu Aikianpojan sukutaulu Kuolajärven aikaan

Aripäivä lhalanpoika (1563–1566, Kemikylä, 1574–1580, Kuolajärvi)

    Aikia Aripäivänpoika (1583–1593)

        Olli Aikianpoika (1590–1606)

        läntaukka eli Piettar Aikianpoika (1590–1612)

        Antti Aikianpoika (1590–1612)

        Hannu Aikianpoika (1598)

            Olli Hannunpoika (1598)

            Jöns Hannunpoika (1598)

Hannu Aikianpoika toimi Kuolajärven nimismiehenä ainakin vuonna 1597, mutta ei enää sen jälkeen. Hannusta ei myöskään ole tietoa sitä edeltävistä vuosista, koska voutintilien vuodet 1596–1597 puuttuvat ja vuodesta 1595 taaksepäin häntä ei mainita.

Hannu Aikianpojan sukutaulu Kemikylän aikaan

Jöns Hannunpoika (1599)
 Piera Hannunpoika (1616–1618)
 Aikia eli Antti Hannunpoika (1616–1620)
     Hannu Aikianpoika (1617–1620, 1643)
         Heikki Hannunpoika (1643)
             Juho Heikinpoika (1667–1678)
                 Anna Juhontytär
                     Hannu Matinpoika Nousu
                     Marketta Matintytär Nousu
                     Elsa Matintytär Nousu
             Hannu Heikinpoika (1674–1682)
         Piera Heikinpoika

Annasta tiedetään, että hänen isänsä Juho oli ollut Kemikylän asukas. Tämän esivanhemmat oli asuneet siellä pari sukupolvea. Lasten nimeämiskäytännön kaavaa soveltamalla voidaan päätellä Juhon vaimon nimen olleen Elsa. Juhon isännimen mukaan Annan isoisä oli Kemikylässä syntynyt Heikki ja kylän vuoden 1643 henkikirjassa olevan merkinnän mukaan isoisoisä oli nimeltään Hannu. Hän oli toiminut kylän nimismiehenä vuonna 1642. Annalla oli myös kaksi setää: Hannu ja Piera. Juholla oli asuinkenttä Kemikylässä samaan aikaan kuin Annan tulevilla apella, Matti Nousun isällä Hannu Hannunpojalla. Juhon viimeinen Kemikylän merkintä tehtiin vuonna 1677. Vuodesta 1684 alkaen Sompion henkikirjoihin oli nimetty eräs Juho Heikinpoika. Olettaen, että kyseessä on tosiaan Kemikylän Juho Heikinpoika, Anna liennyt kaksivuotias vaihtaessaan asuinkylää. Nälkävuosien jälkeen vuonna 1699 Anna avioitui 20-vuotiaana Matti Hannunpoika Nousun kanssa. Kemijärven vihityt 1698–1710 -luettelossa on maininta, että Anna olisi ollut samasta kylästä kuin Matti. Anna olisi näin palannut Kemikylään nälkävuosien päätteeksi. Anna menehtyi vuonna 1718 mahdollisesti isorokkoon, joka oli riehunut niihin aikoihin.

Uudisasukas ei rakentanut Nousun savua

Hannu Matinpojalla oli asuinkenttä Ulmajansuunmaalla jo 1719 samaan aikaan kuin hänen isällään. Ei ollut niin, että Hannu olisi perinyt isänsä asuinkentän, vaan hänellä oli rinnakkainen samalla alueella. Olisiko siis niin, että Hannu Matinpoika olisi saanut nautintaoikeuden siihen asuinkenttään, johon oli mahdollisesti rakennettu Nousun savu ja hänen isällään oli isältään perimänsä kenttä? Ja että Matti-isä olisi asunut omalla asuinkentällään poikansa naapurissa aina 1730-luvun vaihteeseen saakka, jolloin hänestä oli tehty henkikirjan verotietoon ”köyhtynyt”-merkintä. Suku piti hänestä huolta sen jälkeen. Kari Hannula kertoi, että Iso-Ulmojan suun vieressä sijaisevasta Kelloniemestä olisi löydetty lappalaisten kesäasuinpaikan jäänteet.

Yksinkertaisinta olisi ajatella, että Nousut itse rakensivat savupirtin suomalaisilta saamansa mallin mukaan tai saivat jopa naapuriapua vuonna 1719. Avioituivathan nuori

Heikki Hannuniemi, joka oli Erkki Telniön poika, ja Anna Iivarintytär Nousu 1720-luvun vaihteessa. Tätä ennen Ulmajansuunmaalla olisi ollut yksi savu ja se oli Karppinen. Nousu-nimi siirtyi isältä pojalle ja pojan alkaessa isännöidä savua se sai nimen. Hannu Matinpöika asui Nousun savussa ja noudatti vielä lappalaisten tapoja, mutta vuonna 1738 Kemikylässä ei ollut enää yhtään perinteistä lappalaiselinkeinoa harjoittavaa asukasta. Lappalaiset olivat kauttaaltaan asettuneet aloilleen ja omaksuneet talonpoikaisen elämäntavan. Lopuksi lappalaisten kesäkalastusoikeudet päättyivät Kemijärvenissä vuonna 1796, koska se ei enää vastannut tarkoitustaan. Maanviljelyksestä sai suuremman hyödyn kuin kaukana sijaitsevan järven kalastuksesta.

Jos Nousun savu olisi rakennettu ennen vuotta 1719, Matin olisi pitänyt esittää Kemikylän kyläkokoukselle vuosikausiksi varausta sen oltua autiona nälkävuosien takia, jottei se olisi päätenyt ulkopuolisille. Lähisukulaisen suosimiseen oli mahdollisuus, koska Matti toimi kylän nimismiehenä.

Martin perhe jatkoi vielä elämistä perinteisellä lappalaisella tavalla aivan kuten Matti. Lähisukulaista suosi Martti Hannunpoika, joka toimi nimismiehenä veljensä Matin jälkeen vaikuttaessaan asuinöikeuden saamiseen pojalleen Martille Karppisen savuun Värriöjokisuulla 1730-luvun vaihteessa. Isien tekojen ansiosta lappalaisserkut astuivat samalle viivalle uudisasukkaiden kanssa. He, joilla oli oma savu, jäivät Kemikylään. Muut lähtivät ennemmin tai myöhemmin. Vuosi 1719 oli vedenjakaja lappalais- ja talonpoikaisaikausien välillä Ulmajansuunmaalla.

Alunperin Nousulla ilmeisesti tarkoitettiin Hannu Hannunpoikaa, myöhemmin hänen lapsiaan Marttia, Mattia ja Elsaa, ja sen jälkeen heidän lapsiaan. Martti Matinpöika vei nimen Värriöjoen suuhun ja Hannu Matinpöika asutti Ulmajansuunmaalla savua, joka sai nimen haltijansa mukaan. Kylämäiseksi kasvanutta asujamistoa kutsuttiin Nousuksi ehkä jo 1700-luvun lopulla. Se sai kylän aseman vasta isonjaon myötä.

Talonpoikaisaika

Hannu Matinpoika Nousun jälkipolvi

1720-luvun vaihteesta alkaen Nousun savupirttiä asutti Hannu Matinpoika. Hannu avioitui kahdesti. Ensimmäisen puolisonsa Kristiina Juhontytär Saijan (1695–1751) kanssa, vihitty 1720, hänellä oli kaksi tytärtä ja neljä poikaa.

Vanhimpana poikana Matti Hannunpojasta (1721–1756) olisi pitänyt tulla Nousun savun isäntä, mutta hän kuoli isäänsä ennen. Savun perimys siirtyi pikkuveljelle Juholle. Matti ja Marketta Ollintytär (1716–1772) saivat seitsemän lasta, joista Marketta (1744–1750), toinen Marketta (1750–1758) ja Matti (1755–1758) sekä Anna (1749–1763) kuolivat keskenkasvuisina, Kristiina (1747–1813) avioitui Heikki Martinpoika Nousun kanssa, Olli (1752–) avioitui Sompioon piika Inkeri Aran (1749–1780) kanssa ja toisen kerran Marketta Antintytär Suvan (1759–) kanssa. Suuren lapsikatraan kanssa he muuttivat aikanaan Ruijaan. Hannu Matinpoika taas sai Karppisen uudistilan isännyyden vuonna 1779. Marketta avioitui uudelleen isä Matti Hannunpojan kuoleman jälkeen Sodankylästä Kemikylään tulleen Juho Pekanpoika Martinin (1714–1798) kanssa 1758 ja sai kaksi lasta lisää. Molemmat lapset kuolivat varhain.

Juho (1724–1801) ja hänen ensimmäinen vaimonsa Maria Hannuntytär Raasakka (1724–1758) Sodankylästä saivat kolme lasta. Kristiina-tytär (1750–1802) avioitui kemijärveläisen Heikki Sakarinpoika Ollilan (1751–1807) kanssa ja saivat kaksi lasta, Hannu (1747–1822) peri Nousun tilan isännyyden ja Matti (1753–1820) pestautui sotilaaksi. Hänen sotilasnimenä oli Braf, asemapaikkana Kemijärven Alakylä. Juho ja hänen toinen vaimonsa Elsa Juhontytär Raasakka (1729–1786), joka oli Marian serkku, saivat viisi lasta. Osa lapsista – Paavo (1760–1760) ja Anna (1761–1763) – kuoli varhain ja pojista Juho (1758–1813) asui perheettömänä velipuolensa Hannun luona, Aapo (1764–1813) muutti perheineen Venäjälle, jossa kuoli, ja Pekka (1767–), lisänimeltään Korva, muutti perheineen Sompion kautta Ruijaan.

Anna (1726–1775) ja Antti Jouninpoika Ara (1717–) saivat kahdeksan lasta. Heidän poikansa Juho Antinpoika (1751–), sotilasnimeltään Berg, pestautui ruotusotilaaksi yhdessä Matti Brafin kanssa. Hannu (1752–1757), Inkeri (1754–1761) ja Marketta (1764–1764) kuolivat lapsena ja Anna (1762–1777) 15-vuotiaana. Kristiinasta (1748–), Antista (1760–) ja Ollista (1764–) on jäänyt vain nimet sekä syntymävuodet ilman kirjauksia eletystä elämästä.

Kristiinalla (1728–1787) oli puolisonsa Pekka Pekanpoika Värriön (1728–1803) kanssa kymmenen lasta. Esikoistytär Kristiinasta (1752–1810) ei ole säilynyt tietoja. Anna (1754–1811) avioitui Antti Pekanpoika Aran (1746–1811) kanssa. He saivat kymmenen lasta. Kuopuksen syntymän aikaan Anna oli 53-vuotias, joka on synnyttäjälle tavattoman korkea ikä. Pekka (1755–) avioitui Priita Erkintytär Ylitalon kanssa. He saivat seitsemän lasta. Hannu (1759–1802) avioitui Anna Martintytär Nousun (1776–1825) kanssa. He saivat kaksi lasta. Hannun kuoltua Anna meni uusiin naimisiin Taneli Hannunpoika Karppisen kanssa. Antti (1761–1839) avioitui Anna Juhontytär Suvan kanssa. Heillä oli viisi lasta. Priitasta (1762–1809) eikä Elsasta (1764–) ole säilynyt tietoja. Matti (1765–1765) ja Juho (1768–1769) kuolivat lapsena. Nuorin lapsi Klara (1770–) avioitui Olli Matinpoika Siurunmaan kanssa. Kristiina-vaimon kuoltua Pekka avioitui Elsa Martintytär Nousun

(1744–1822) kanssa. Elsa, joka oli avioituessaan yli 40-vuotias, oli Hannu Pekanpoika Värriön Anna-vaimon täti. Elsalla ja Pekalla ei liennyt yhteisiä lapsia.

Hannu (1731–1786) ja Anna Hannuntytär Tenno (1727–1786) vihittiin 1753 ja he saivat viisi lasta. Hannu asutti rakentamaansa Törmäsen uudistilaa. Vanhin poika Matti (1755–) avioitui vuonna 1792 Kuolajärvelle, josta hänen vaimonsa Maria Matintytär Kallunki (1751–) oli kotoisin, Marketta-tytär (1758–1763) kuoli lapsena, Johan-veli (1761–) ilmeisesti kuoli nuorena, Anna (1763–) avioitui Olli Suopangin kanssa, ja Antti-poika (1764–1784) kuoli kotonaan kuumetautiin vain 20-vuotiaana. Kymmenen vuotta aikaisemmin oli Hannu Hannunpoika ottanut taloon ottopojaksi nuoren kuolajärveläisen Tuomas Aatsingin, josta tuli Hannun jälkeen Törmäsen isäntä.

Olli (1734–1800) ja Maria Matintytär Aatsinki (1730–1801) – Tuomas Törmäsen isosisko – avioituivat 1758 ja saivat kuusi lasta. He muuttivat 16 kilometriä Tenniöjokea alavirtaan pari vuotta myöhemmin kun Hannu oli rakentanut Törmäsen pirtin. Paikka sai nimekseen Kuosku. Asuinpaikan liepeillä sijaitsi kelpo majavaoja. Nykykartoissa se on nimetty Kuoskunojaksi. Kuosku tarkoittaa majavanpoikasta jo kuolleessa keminsaamen kielessä. Sen kirjoitusasu liennyt ”kuoksu”.

Toisen vaimon Anna Pekantytär Korian (1728–1765) kanssa Hannu Matinpoika sai kaksi lasta. Hannun kuoltua vuonna 1759 Pekka-poika (1753–) muutti äitinsä mukana Kuusamoon Erkki Hukan luo. Pekan nuorempi veli Martti (1755–) oli kuollut aikaisemmin. Anna ja Erkki Hukka saivat yhden yhteisen lapsen.

Kruunu ohjasi asutusplakaateillaan Lapinmaan talonpoikaistamista. Vuoden 1749 kolmannen ohjesäännön mukaan Hannu Matinpoika Nousu siirrettiin uudisasukkaiden luetteloon, mutta lappalaisena hän maksoi edelleen lapinveroa. Hänen poikansa Juho, Hannu ja Olli sekä Matti-veljen poika Hannu pääsivät vuoden 1760 ohjesäännön piiriin. Nousun, Törmäsen, Kuoskun ja Karppisen uudistilallisina he olivat vuokraajan asemassa eli heillä oli oikeus vain maan käyttöön. Kruunu omisti maan. Talonpoikina, vaikkakin lappalaisina, he alkoivat maksaa maaveroa lapinveron sijasta. Kaksi vuotta myöhemmin he saivat tiloihinsa kruunulta perintöoikeuden maan käyttöön.

Kuosku

Tenniöjoen pohjoispuolen maastokartan osassa on Marja-alkuista nimistöä, kuten Iso Marjavaara, Pikku Marjavaara, Marjajärvi sekä Marjakonelo, ja eteläpuolen osassa Kuosku-alkuista nimistöä, esim. Kuoskunjärvi, Kuoskunaapa, Kuoskunoja, Kuoskunselkä, Kuoskunvaara ja Kuoskunlehto. Oliko Marja- ja Kuosku-nimet jo siellä asustavien lappalaisten käytössä 1600-luvulla? Lappalaiset puhuivat Kemikylässä keminsaamea ennen kuin sen syrjäytti suomen kieli. Sen sukukielessä Inarin saamessa koski on ”kuoškä” (Tenniöjoessa Marjajärven liepeillä on pieni koski) ja marja on ”myerji”. Kuosku on saamen kielestä peräisen oleva lainasana ja marja käänös myöhemmältä ajalta. Jos lappalaiset olivat käyttäneet tällaisia sanoja maaston paikoista, niin 1700-luvun puolenvälin jälkeen Ulmajansuunmaalta tulleet lappalaisasukkaat nimesivät savunsa niiden mukaan.

Noin vuonna 1760 Olli Hannunpoika Nousu vaihtoi asuinpaikkaa Ulmajansuunmaasta vaimonsa Maria Matintyttären sekä siihen mennessä syntyneiden lastensa kanssa ja sauvoi Tenniöjokea pitkin alavirtaan ja rantautui paikalle, jossa sijaitsi kaksi sukupolvea aikaisemmin Olli Iisakinpoika Karppisen rakentama savupirtti. Sen naapurissa jonkin

matkaa ylävirtaan lienee ollut 1600-luvulla lappalaisten asuinkenttä. Olli Hannunpoika rakensi Kuoskun kylän kantatalon Tenniön pohjoisrannalle. Kuosku, jonka asumusto levittyi joen myötäisesti, oli alunperin yksi suuri tila, joka sittemmin lohkottiin osiin. Ollin ja Marian jälkipolvet eriytyivät kolmeksi suvuksi: Kuoskuksi, Marjalaksi ja Junttilaksi. Heillä oli kaksi poikaa – Hannu (1761–1814) ja Matti (1764–1823) sekä neljä tytärtä – Kaisa (1759–1816), Kristiina (1767–1768), Maria (1769–1852) ja Anna (1773–1789). Aikuisikään kasvaneet tyttäret menivät miehelään muualle Kemikylään.

Hannu Ollinpoika Nousulla sekä Prita Matintytär Perttusella (1763–1831) oli kolme poikaa: Olli (1796–1856), joka sai Maria Onkamon (1799–1852) kanssa neljä poikaa ja kaksi tytärtä, Hannu (1799–1849), joka sai Anna Onkamon (1786–1849) kanssa kaksi poikaa ja yhden tyttären sekä Matti (1803–1856), joka sai Greta Onkamon (1806–1849) kanssa kaksi poikaa ja viisi tytärtä. Onkamon sisarukset olivat kuolajärveläisiä, mutta suku Kuusamosta. Näiden jälkeläiset asuttavat kylän luoteiskulmaa ja vastakkaista Tenniöjoen etelärantaa.

Matti Ollinpoika Nousulla ja Kaisa Juhontytär Ronkaisella (1766–1852) oli kuusi tytärtä ja kaksi poikaa. Useimmat tyttäristä avioituivat Kuolajärvelle. Matti Matinpoika (1797–1887) sai ensimmäisen vaimonsa kemijärveläisen Kreta Stiina Matintytär Ollilan (1798–1824) kanssa Kaisa Stiina -nimisen tyttären, joka avioitui Ulmajansuunmaalle Karppisen taloon, mutta kuoli nuorena, ja Matti-nimisen pojan (1823–1899), joka oli Marjalan sukuhaaran kantaisä. Toisen puolison Kuusamosta Kuolajärvelle tulleen Prita Kurtin (1805–1835) kanssa hän sai pojan ja kaksi tytärtä. Heidän vanhimmasta pojastaan Juhosta (1828–1884) tuli Kuolajärvellä vaikuttaneen Sarivaaran sukuhaaran kantaisä. Kolmannen puolison Maria Susanna Törmäsen (1811–1854) kanssa Matilla oli viisi tytärtä ja kuusi poikaa. Heidän jälkeläisensä ovat Kuoskun ikänestoreita. Kenttämään ja Korvan miehet ovat eläneet satavuotiaiksi. He asuttivat Tenniöjoen etelärannan puoleisen asujamiston laitamaita. Vanhin poika oli lähtenyt talon isännäksi Kemijärvelle Ylikylän Tarkan tilalle. Matin veli Juho (1804–1882), joka tunnettiin lisänimellä Junttila, sai ensimmäisen vaimonsa Maria Törmäsen (1810–1841) kanssa kaksi poikaa ja kaksi tytärtä. Maria Susanna Törmänen oli Maria Törmäsen täti, vaikka oli vuoden tätä nuorempi. Toisessa avioliitossa Anna Halosen (1798–1865) kanssa ei Juholla ollut lapsia. Marjalat ja Junttilat ovat asuttaneet kylän kaakkoiskulmaa joen pohjoisrannalla. Kahdessa sukupolvessa olivat Olli Nousun jälkeläiset vaihtaneet lisänimensä poikkeuksetta Kuoskuun.

Moni Kuoskun sukuinen muutti paremman elämän toivossa kokonaan pois Suomesta. Vuoden 1860-vaiheilla viisi naista muutti Ruijaan ja 1880–1910 välillä kuusi naista ja viisi miestä lähti Amerikkaan.

Törmänen

Hannu Hannunpoika (1731–1786) oli ottanut kasvattipojaksi Kuolajärveltä Aatsingista kotoisin olevan Tuomas Matinpoika Aatsingin (1746–1814) Törmäsen tilalle, jota Hannu Matinpoika viljeli ja josta on maininta Kemikylän 1769 maakirjassa. Tuomas oli muuttanut perheineen Nousulle ensimmäisen ja toisen lapsensa syntymän eli 1772–1774 välillä. Tuomas Aatsinki kuului Kallungin sukuun, joka asutti Kallunkijärven rantoja Kuolajärvellä. Aatsinki-lisänimi viittaa Tuomaan isän rakentamaan Aatsingin kylän kantataloon. Aatsinki sijaitsee pohjoiseen Kallungista niin, että Onkamojärvi on niiden puolivälissä. Tuomas oli kahdeksasta sisaruksesta nuorimmainen.

Vuonna 1778 Tuomas Aatsingille siirtyi yksi Nousun tiloista. Nousulla vain hän piti talossaan renkiä. Tuomas oli Kemikylän rikkain mies. Hän omisti seitsemän lehmää ja kaksikymmentä poroa. Hevonen oli kylässä ainoastaan kolmessa talossa, ainoa Ulmajansuunmaalla Tuomas Törmäsellä, jonka luona 1798 pidettiin tilakatselmus ja 1808 tilan perustamiskatselmus.

Tuomas Aatsingille syntyi ensimmäisestä avioliitosta Priita Matintytär Askan (1770–1810) kanssa viisi lasta, yksi tytär ja neljä poikaa. Hän solmi toisen avioliiton 1812 Susanna Heikintytär Pelkosen (Karppisen uuden isännän pikkuserkun) kanssa. Liitossa syntyi yksi tytär Maria Susanna. Susanna Heikintytär muutti miehensä kuoltua 1814 Nuorttiin Venäjälle tyttärensä Maria Susannan kanssa. Tämä avioitui Matti Kuoskun kanssa 1836.

Tuomaan ensimmäisessä avioliitossa saamistaan pojista vanhin poika Juho (1774–1820) kuoli vain kuusi vuotta isänsä jälkeen. Tila jäi isännyyttä. Nuorimmista veljistä Matti jatkoi elämäänsä Kuolajärvellä vuonna 1820 (hänestä polveutuivat eräät Saijan Törmäsen ja Saariniemen sukulinjat), Heikki päätyi Vihantiin ja Tuomas menehtyi kuusi vuotiaana. Vaimo Priita Erkintytär Ruikka muutti jossain vaiheessa Kemijärvelle, jossa hän kuoli 76-vuotiaana. Hän ei mennyt naimisiin toista kertaa. Juho Tuomaanpojan kuoleman jälkeen tilaan sai asumisoikeuden Hannu Kaaponpoika Saija (1795–1849), joka oli Juhon tyttären Kaisan puoliso. Hän otti sukunimekseen Törmänen.

Hannu Kaaponpoika Saija oli täyskaimansa Hannu Kaaponpoika Saijan (1724–1782) pojanpoika. Vanhempi leskimies Hannu Saija oli avioitunut (Erkki Halonen Telniön esikoisen) Erkki Erkinpoika Halosen leskivaimon Anna Tuomaantytär Tennon kanssa. Heillä ei ollut yhteisiä lapsia.

Nuoremman Hannu Saijan jälkeen tilan pitoa jatkoi hänen poikansa Herman. Tämän jälkeen Juho ja Hannu Juhonpojat Hannula saivat asumisoikeuden Törmäsen tilaan vuonna 1872.

Törmäsen tilan isännät

- Hannu Hannunpoika Nousu n. 1758–1778
- Tuomas Matinpoika Aatsinki Törmänen 1778–1814
- Juho Tuomaanpoika Aatsinki Törmänen 1814–1820
- Hannu Kaaponpoika Saija Törmänen 1820–1849
- Herman Hannunpoika Saija Törmänen 1849–1872
- Hannu Juhonpoika Hannula 1872–1888 ja Juho Juhonpoika Hannula 1872–1896
- Hannu Juhonpoika Hannulan pojat 1888–1916 ja Juho Juhonpoika Hannulan pojat 1896–1916
- Juho Artturi Juhonpoika Hannula Törmänen 1916–

Karppinen

Kemijärveltä saapui Kemikylään uudisraivaaja Heikki Karppinen, joka rakensi Karppisen savun Ulmajansuunmaalle vuonna 1685 ja asui siinä neljä vuotta. Sen jälkeen sitä asutti Hannu Karppinen 1689–1691 sekä Jaakko Karppinen 1692–1695. Savupirtti jäi nälkävuosina tyhjilleen, mutta vuonna 1701 sitä asutti Erkki Paavonpoika Halonen Telniö perheineen. Hänen kuoltuaan 1724 pirttiä isännöivät vuorostaan Erkin pojat Matti 1724–

1730 ja Sippa 1730–1733, Matin leski-Elsan puoliso Paavo Niilonpoika Ryssä 1733–1736 sekä Paavo Erkinpoika Halonen 1736–1741. Sen jälkeen pirtti autioitui vuosikymmeniksi.

Vuonna 1779 Karppisen taloon sai asumisoikeuden Hannu Matinpöika Nousu (1743–1812), joka otti nimekseen Karppinen ja jolla oli vaimo Priita Tanelintytär Hiltunen. Kaikki Nousu-sukuiset Karppiset ovat heidän jälkeläisiään. Hannulla oli neljä poikaa ja kolme tytärtä. Vanhin poika oli Matti, joka avioitui naapurinsa Tuomas Törmäsen tyttären Kaisan kanssa 1794. Kaisa kuoli 1809 elettyään ainoastaan 37-vuotiaaksi. Matti avioitui uudelleen Maria Erkintytär Kallaanvaaran kanssa ja muutti uusperheensä kanssa edesmenneen Hannu Värriön ja hänen leskensä Annan taloon Pikkuarajärven rannalle. Matin veli Hannu perheineen asui siellä takatupalaisena vuodesta 1812. Matti oli tuonut mukanaan kaikki veljensä Värriölle. Heidän siskonsa Prita (1777–1789), Anna (1779–1779) ja Marketta (1784–1786) olivat kuolleet nuorena. Olli-veli kuoli 1820 naimattomana 31-vuotiaana. Taneli-niminen veli avioitui Hannu Pekanpoika Värriön (1755–1802) lesken Anna Martintytär Värriön kanssa. Hannu Värriö oli uudisasukas Heikki Pekanpoika Halonen Pietilän pojanpojanpoika. Taneli Hannunpoika muutti Annan kanssa lijoelle, jossa hän kuoli 1827. Matti muutti perheineen Värriöstä Kemijärvelle, jossa hän kuoli 1833. Hannu-veli taas eli vanhaksi Kemikylässä.

Veljessarja muutti Värriöön Nousulla sijaitsevasta Karppisen talosta siksi, koska talossa oli vaihtunut isäntä 1811 eikä heille jäänyt sinne enää sijaa. Isä Hannu Matinpöika Nousu Karppinen luovutti Karppisen talon isännyyden Sompion Alaperältä (siis Pelkosenniemeltä) saapuneelle Esa (Esaias) Pekanpoika Pulskalle (1774–1844) ja tämän Susanna-vaimolle vuotta ennen kuolemaansa. Hannu Karppisen vaimo kuoli kolme vuotta miehensä jälkeen.

Esa Pulskan isä Pekka Juhonpoika Pelkonen-Alatalo (1732–1790) oli Alaperällä asuttanut Pulskalan tilaa. Esa Pulska luovutti tilan pojalleen Pekalle (1806–1886), joka tunnettiin sen vuoksi Karppisena. Vuonna 1852 pidettiin tilakatselmus. Sen yhteydessä Karppisen tila sai rinnakkaisnimen Pulska. Pekka Karppinen jatkoi tilan isännyyttä vuoteen 1859, jonka jälkeen hän teki tilaa veljelleen Esa Pulskalle (1809–1871). Esan poika Esaias (1852–) isännöi tilaa hänen jälkeensä.

Vuonna 1855 tilalle oli muuttanut Pekka Joosepinpoika Halonen (1822–1888), joka oli Sau-Kaaperin veli. Pekka Halosen Kaisa-vaimo (Tuomas Törmäsen sukua tämän ensimmäisestä avioliitosta) oli juuri saanut kolmannen lapsen. Karppisen tila siirtyi Pekka Haloselle 1882. Uusi isäntä tunnettiin Pekka Pulskana. Tilan nimi vaihtui Pulska-Karppiseksi.

Ilmeisesti Pekka Joosepinpoika rakensi talonsa nykyisen Pietulan maille, jolloin Karppisen talo jäi nykyisen Pulskan maille.

Hannu Juhonpoika Nousun jälkipolvi

Juho Hannunpoika Nousun lapsista vanhin Hannu Juhonpoika (1747–1822) jatkoi Nousun tilan pitoa. Hannu oli avioitunut Priita Erkintytär Pyhäjärven (1761–1838) kanssa. Heillä oli viisi lasta.

Maria meni (1788–) vihille 1820 Pekka Pekanpoika Saariniemen (Saijan) (1774–1849) kanssa ja muutti Saariniemen tilalle Saijan kylään. Heillä oli kolme lasta.

Kaisa Stiina (1792–1831) avioitui kuolajärveläisen Olli Ollinpoika Kallungin eli Vitikan (1786–1879) kanssa. He saivat yhdeksän lasta. Kaisan kuoleman jälkeen Olli meni naimisiin Priita Matintytär Tennon kanssa ja he saivat kolme lasta.

Juho (1794–1874) avioitui kursulaisen Marketta Sakarintytär Vuonnalan (1795–1876) kanssa. He saivat seitsemän lasta. Juho jatkoi Nousun tilan pitoa.

Priita (1797–1833) meni naimisiin kuolajärveläisen Olli Ollinpoika Akansalmen (1797–1893) kanssa. Heillä oli seitsemän yhteistä lasta. Priitan kuoleman jälkeen Olli avioitui Maria Aapontytär Oinaan kanssa ja he saivat kuusi lasta.

Hannu (1799–1811) kuoli lapsena.

Nousun talon isännät

- Hannu Matinpoika Nousu 1719–
- Juho Hannunpoika Nousu
- Hannu Juhonpoika Nousu
- Juho Hannunpoika Nousu –1858

Juho Hannunpoika Nousun jälkipolvi

Juho Hannunpojalla (1794–1874) ja Marketta-vaimolla oli viisi tytärtä ja kaksi poikaa. Tyttäret menivät miehelään ja pojat jatkoivat yhdessä tilanpitoa.

Hannu (1821–1898) avioitui ensiksi Kreetta Juhontytär Saariniemen kanssa. He olivat lapseton pariskunta vaimon kuoleessa. Toisen avioliiton Hannu solmi Maria Erkintytär Aatsingin (1829–) kanssa. He saivat neljä tytärtä ja neljä poikaa. Tyttäret menivät miehelään ja pojat jakoivat isänsä osuuden Hannulan ja Törmäsen tiloista.

Priita Maria (1823–1858) avioitui Matti Erkinpoika Kesälahden kanssa ja muutti miehensä Kesälahden tilalle Kuolajärvelle. 1700-luvun loppupuolella Juho livarinpoika Jönsan tilan oli saanut haltuunsa Olli Erkinpoika eli Erkki Halonen Telniön esikoisen poika. Matti oli Ollin pojanpoika. Priita ja Matti saivat viisi lasta.

Juho (1827–1901) avioitui kahdesti. Ensimmäisessä avioliitossa Maria Kaisa Matintytär Alatalon (1829–1856) kanssa syntyi kaksi lasta: isosisko Kreetta Susanna avioitui Matti Kuosku Marjalan kanssa vuonna 1872 ja pikkuveli Juho Heikki menehtyi lapsena. Juho Juhonpoika avioitui toisen kerran Anna Hannuntytär Törmäsen (1832–1912) kanssa. He saivat neljä tytärtä ja kuusi poikaa. Tyttäret menivät miehelään ja pojat jakoivat isänsä osuuden Hannulan ja Törmäsen tiloista.

Anna Kreetta (1830–1888) avioitui Juho Matinpoika Kalliskodan (1823–1891) kanssa. He saivat kahdeksan lasta.

Saara Kaisa (1833–1852) hukkui kaivoon.

Susanna (1836–1917) avioitui vuonna 1858 Gabriel Joosepinpoika eli Sau-Kaaperi Halonen Savukosken (1826–1896) kanssa. He saivat yhdeksän lasta.

Valpuri (1840–) avioitui 1861 Juho Iisakinpoika Kilpimaan kanssa.

Tässä sisarkatraassa on huomioitavaa osalle siskoista annetut toiset nimet. Kahdelle nimelle ristimisen tapa siirtyi yläluokasta tavallisen kansan keskuuteen 1800-luvulla.

Hannula

1800-luvun Suomen Lapissa noudatettiin vuoden 1760 ohjesääntöä. Vuonna 1858 Lappia varten annettiin uusi uudistilojen perustamista koskeva Keisarillinen kuulutus. Läänin kuvernööri valitsi asukkaat tilalle, mutta tilan asukas vaihtui käytännössä vain, jos edellinen asukas muutti pois tai kruununtila siirtyi pojalle tai vävyllä. Kuvernööri oli todennut Hannulan eli Nousun kruununtilasta, että se oli kyllin vauras kahdelle isännälle ja Hannu ja Juho Juhonpoika Hannula olivat nuhteettomia ja kykeneviä huolehtimaan tilasta ja maaveronmaksukyvystään. Veljekset saivat tilaan asumisoikeuden vuonna 1860.

Nousun tilakatselmus pidettiin vuonna 1858. Tila sai rinnakkaisnimen Hannula. Juho (1827–1901) ja Hannu (1821–1898) Juhonpojat Hannula saivat asumisoikeuden Hannulan eli Nousu-nimiseen tilaan vuonna 1860. Tilan perustaminen laitettiin vireille jo veljesten isän Juhon (1794–1874) aikaan. Kestihän muutama vuosikymmen aikaisemmin tehty Törmäsen tilan perustaminen kaikkine vaiheineen 30 vuotta. Isä Juholla oli seitsemän lasta. Oli poikkeuksellista, että poikettiin tavasta, jonka mukaan esikoispoika olisi saanut kaiken. Elämä oli tilalla vaurasta niin, että sitä riitti kahdelle perheelle. Perheellä oli ollut tarve sekä mahdollisuus rakentaa uusi Hannulan pirtti vanhan Nousun pirtin yhteyteen. Olihan tilalla 24 lehmää ja 150 poroa. Suvun nimi on kenties peräisin Hannu Juhonpojalta. Nimeen liittyy tulevaisuudenuskoa siksi, että Hannu oli Juhon esikoispoika. Toisaalta jos muisti oli tuolloin pitkä, nimi viitanee talonpoikaisen Nousun savun kantaisään Hannu Matinpoikaan. Hannulan talo saattoi olla kaksi kertaa Nousun talon kokoinen, koska sitä asutti kaksi perhettä samaan aikaan.

Hannu Juhonpoika avioitui kahdesti. Ensimmäisestä avioliitosta Marketta Juhontytär Saariniemen kanssa ei ollut lapsia. Seuraavana vuonna hänen kuolemansa jälkeen Hannu avioitui Maria Erkintytär Aatsingin kanssa. Marian isä oli viime kädessä Halosten sukua Kemijärveltä ja äiti Särkelöitä. Poikia ja tyttöjä tuli kumpaakin neljä.

Hannun veli Juho avioitui Anna Hannuntytär Törmäsen kanssa. Anna oli Törmäsen tilaa vuosina 1849–1872 viljelleen Herman Törmäsen sisko. Juholle ja Annalle syntyi kuusi poikaa ja neljä tyttöä. Juho ja Hannu Hannula saivat Törmäsen kruunun tilaan asumisoikeuden 1872, mistä alkaen veljekset viljelivät tilan peltoja.

Juho Hannulan jälkeen Hannulan eli Nousun sekä Törmäsen tiloja isännöivät yhdessä veljekset Hannu ja Juho. Hannulan maille rakennettiin olemassaolevien Nousun ja Hannulan lisäksi kolmas päätalo, josta käytettiin nimitystä Välitalo. Nousun ja Hannulan talot omistivat Hannun pojat. Välitalon omistivat Juhon pojat. Törmäsen tilan omistivat yhdessä Hannun ja Juhon pojat. Myöhemmin Hannulan tiluksille rakennettiin Ylihannula, Sokkala ja Jänkälä, Törmäsen tiluksille rakennettiin Kumpula. Tilusten lopulliset rajat määrättiin isossajaossa.

Hannulan tilan isännät

- Juho Hannunpoika Nousu 1858–1860
- Hannu Juhonpoika Hannula 1860–1888 ja Juho Juhonpoika Hannula 1860–1896
- Hannu Juhonpoika Hannulan pojat saivat hallintaoikeuden isänsä osaan Hannulan tilasta 1888. Sen isännäksi kävi Juho Erkki Hannunpoika Hannula.
- Juho Juhonpoika Hannulan pojat saivat hallintaoikeuden isänsä osaan Hannulan tilasta 1896, joka mahdollisti Välitalon rakentamisen Hannulan maille 1898. Sen isännäksi kävi Hannu Aleksanteri Juhonpoika Hannula.

Hannulan tilan palvelusväki

Palvelusväestä jokainen oli kotoisin Kemikylästä paitsi kuolajärveläinen Liisa Kalliainen. Hänestä tuli Juho Artturi Hannulan puoliso. Lisäksi Vaara oli Sau-Kaaperin ja Pulskan Pekan veljenpoika.

- Juho Heikki Kustunpoika Alatalo (1857–1880)
- Liisa Matleena Juhontytär Kalliainen (1858–)
- Ales (Aleksanteri) Juhonpoika Kalliskota (1873–)
- Matti Juhonpoika Kalliskota (1867–1954)
- Ida Henriika Juhontytär Kilpelä (1865–)
- Susanna Karolina Juhontytär Kilpelä (1872–)
- Anna Marketta Hannuntytär Kuosku (1851–1937)
- Priita Miina Pekantytär Kuosku (1879–1958)
- Olli Herman Matinpoika Kuosku (1848–)
- Kreetta Sofia Kuosku (1890–)
- Hannu Olli Hannunpoika Ollila (1868–1951)
- Juho Erik Juhonpoika Riesto (1868–)
- lisäksi Mikko Matinpoika Halonen Vaara (1861–)

Lisää Hannulan palvelusväkeä 1860–1915

- Aleksander Alatalo (1863–)
- Matti Arajärvi (1854–)
- Maria Halonen
- Maria Kalliskota (1848–)
- Hannu Karppinen
- Johan Karppinen
- Matti Karppinen
- Pekka Karppinen
- Brita kellokumpu
- Amanda Kotajärvi (1857–)
- Greta (Anna Margareta) Kuosku (1851–1937)
- Walborg Sarikkala (1855–)
- Greta Wärrö
- Stiina Wärrö

Hannu Juhonpoika Hannulan jälkipolvi

Hannu Juhonpoika Hannula (1821–1898) oli kahdesti naimisissa. Ensimmäisen vaimon Marketta Juhontytär Saariniemen (1832–1849) kanssa ei ollut lapsia. Toisen vaimon Maria Erkintytär Aatsingin (1829–) kanssa Hannu sai kahdeksan lasta.

Esikoinen Juho Erkki (1851–) avioitui Kaisa Karolina Törmäsen (1857–) kanssa 1877. Kaisa oli kuolajärveläisen poromiehen Juho Matinpoika Törmäsen (1817–1887) ja Priita Maria Matintytär Saija Saariniemen (1818–1909) tytär. Juho ja Kaisa saivat ainakin kaksi tytärtä ja kolme poikaa.

Hannu (1853–) avioitui kuolajärveläisen Valpuri Kristiina Tervon (1851–) kanssa 1877. He saivat neljä poikaa ja kaksi tytärtä. Tyttäret Maria Serafiina (1880–1958) ja Jenny Katariina (1895–) avioituivat Kuolajärvelle, Olli Risto (1888–1915) kuoli ennen isoajakoa, hänen kaksi tyttärtään asui Ylihannulan talossa vuoden 1920 Savukosken henkikirjan mukaan, leski Hilja Kustaava Alatalo meni uusiin naimisiin Kaleb Juhonpoika Pulskan kanssa, Albert eli Alpertti (1891–1962), Hannu Emil eli Hanssi (1878–1962) sekä Juho Kaaleppi eli Yli-Kaaleppi (1882–1961) jakoivat Ylihannulan tilan isonjaon jälkeen.

Kaisa Kreetta (1856–1904) avioitui Juho Erkki Anttilan (1858–1931) kanssa ja muutti Kuolajärvelle. He saivat pojan ja kaksi tytärtä.

Olli Heikki, lisänimeltään Särkelä, (1859–1931) avioitui 1881 ja alkoi viljellä kuolajärveläisen Anna Liisa Simontytär Särkelän (1862–) kanssa tämän isän tilaa. He saivat ainakin yhden pojan.

Maria Matilda (1861–1930) avioitui kuolajärveläisen Antti Vilho Juhonpoika Ylitalo Lahtelan (1852–1930) kanssa 1883. He saivat seitsemän tytärtä ja neljä poikaa.

Priita Susanna (1864–1864) kuoli lapsena.

Ida Valpuri (1868–1886) kuoli nuorena.

Elias (1871–1900) avioitui Kemijärvellä syntyneen Adolffiina Mikontytär Sipovaaran (1879–1916) kanssa vuonna 1898. He saivat kaksi poikaa. Kaksi vuotta Eliaan kuoleman jälkeen Adolffiina vihittiin Eliaan serkun Kaarle (Kalle) Reeti Juhonpoika Hannulan kanssa ja tämä otti ottopojikseen Adolffiinan lapset.

Juho Juhonpoika Hannulan jälkipolvi

Juho Juhonpoika Hannulan (1827–1901) toinen vaimo oli Anna Hannuntytär Törmänen (1832–1912). Anna oli Törmäsen tilan neljännen isännän Hannu Kaaponpoika Saija Törmäsen tytär. Tämän Kaisa-vaimo oli taas Törmäsen tilan kolmannen isännän Juho Tuomaanpoika Aatsinki Törmäsen tytär. Juho Hannula ja Anna Törmänen saivat neljä tytärtä ja kuusi poikaa.

Esikoinen Hannu Aleksanteri (1858–1925) avioitui lida Valpuri Mattilan (1878–) kanssa. Heillä oli neljä tytärtä ja yksi poika.

Juho Kaarle (1859–1863) kuoli lapsena.

Kaisa Henriika (1861–1890) ja Jaakko Pekanpoika Sulasalmi (1861–1916) vihittiin 1888. Kaisa oli Pekan ensimmäinen vaimo kolmesta. Heillä ei ollut yhteisiä lapsia.

Priita Matilda (1863–1889) kuoli Kemikylässä naimattomana ja lapsettomana.

Juho Artturi (1865–) vihittiin Hannulan tilan piian kuolajärveläisen Liisa Matleena Kalliaisen (1858–) kanssa 1888 ja he saivat yhden tyttären ja kaksi poikaa.

Ida Maria (1867–1926) avioitui Martti Nousun sukuhaaraa edustavan Juho Marttilan kanssa. Heillä oli kolme tytärtä ja neljä poikaa.

Aada Eliina (1870–1874) kuoli lapsena.

Elias Kustaa (1872–1910) avioitui Riita Liisa Särkelän (1884–1949) kanssa ja he saivat kolme tytärtä.

Eliaan kuoltua Riita Liisa avioitui tämän veljen Aapon (1874–1955) kanssa. He saivat pojan ja tyttären.

Kalle Reeti (1876–1945) avioitui Adolffiina Mikontytär Sipovaaran (1879–1916) kanssa vuonna 1902. Edellisestä avioliitosta Adolffiinalla oli kaksi poikaa Elias Hannunpojan kanssa. Liitto oli päätynyt puolison kuolemaan. Kallella ja Adolffiinalla oli kolme tytärtä ja neljä poikaa yhteisinä lapsinaan. Toisesta avioliitosta Kristiina eli Stiina Särkelän, e. Sulasalmen (1871–1959) kanssa ei Kallella ollut lapsia. Hänen ensimmäinen aviomiehensä Elias Sakarinpoika Särkelä (1863–1920) oli Tuomas Törmäsen sukua äitinsä puolelta, Riita Liisa Särkelän setä sekä Anna Liisa Särkelän serkku.

Isojako 1916–1924

Juhonpojat Hannu Aleksanteri (1858–1925), Artturi (1865–), Elias Kustaa (1872–1910), Aapo Alarik (1874–1955) ja Kalle Reeti (1876–1945) ostivat vuonna 1896 hallintaoikeuden ja saivat asumisoikeuden kuolleen isänsä osaan Hannulan eli Nousun ja Törmäsen tiloista vuonna 1909. Hannun pojat Hannu (1853–) ja Erkki (1851–) ostivat isältään hallintaoikeuden tilojen osiin vuonna 1888 ja saivat niihin asumisoikeuden vuonna 1910. Kuoskun-Nousun jakokunnan isojako saatiin päätökseen vuonna 1924. Hannulan eli Nousun ja Törmäsen tilojen maat jaettiin yllä mainituille osallisille ja heidän perikunnilleen. Nousun kylään perustettiin niiden pohjalta useita Hannulan tiloja, joiden rakennukset oli rakennettu ja tiluksia viljelty vuosia ennen isojakoa. Välitalo rakennettiin 1890-luvun lopulla, Kumpula, Jänkälä sekä Ylihannula vasta siinä vaiheessa kun Savukoskea oltiin erottamassa Sodankylästä ja kyliä perustamassa, Sockala vähän myöhemmin. Sitä ennen talot olivat muodostaneet kylämäisiä keskittyymiä. 1920-luvun vaihteessa Hannu Aleksanteri Juhonpoika asutti Välitaloa, Juho Artturi Juhonpoika Törmästä, Aapo Alarik Juhonpoika Kumpulaa, Kalle Reeti Juhonpoika Jänkälää, Erkki Hannunpoika Hannulaa ja tämän edesmenneen Hannu-veljen pojat Hanssi, Alpertti sekä Juho Kaleb Ylihannulan tilaa, jonka maille jäi raihnaistunut Nousun talo.

Asukasluettelot Hannulan talojen rakentamisen eri vaiheissa

Talon nimen oikealla puolella on tilan perustamisvuosi tai talon rakentamisvuosi sekä kenoviivan oikealla puolella vuosi, jolloin talosta on lohkottu uusi tila. Juho Erkki ja Hannu

Hannunpojat sekä Kaisa Kreeta Hannuntytär ja Hannu Aleksanteri Juhonpoika syntyivät Nousun talossa. Muut lapset syntyivät Hannulan talossa. Kunkin talon nimen alla on asukasluettelo.

Hannula 1858/1914

Vanhemmat Hannu Juhonpoika Hannula (1821–1898) ja Maria Erkintytär Aatsinki (1829–).

- Juho Erkki (1851–) avioitui 1877 Kaisa Karolina Törmäsen (1857–) kanssa.
- Hannu (1853–) avioitui 1877 kuolajärveläisen Valpuri Kristiina Tervon (1851–) kanssa.
- Kaisa Kreeta (1856–1904) avioitui Juho Erkki Anttilan (1858–1931) kanssa Kuolajärvelle.
- Olli Heikki (1859–1931) avioitui 1881 Anna Liisa Simontytär Särkelän (1862–) kanssa Särkelän tilalle Kuolajärvelle.
- Maria Matilda (1861–1930) avioitui 1883 Antti Vilho Juhonpoika Ylitalo Lahtelan (1852–1930) kanssa Kuolajärvelle.
- Priita Susanna (1864–1864) kuoli lapsena.
- Ida Valpuri (1868–1886) kuoli nuorena.
- Elias (1871–1900) avioitui 1898 Kemijärvellä syntyneen Adolfiina Mikontytär Sipovaaran (1879–) kanssa. Elias kuoli päivää ennen kuin heidän toinen poikansa Eljas syntyi.

Vanhemmat Juho Juhonpoika Hannula (1827–1901) ja Anna Hannuntytär Törmänen (1832–1912).

- Hannu Aleksanteri (1858–) avioitui lida Valpuri Mattilan (1878–) kanssa.
- Juho Kaarle (1859–1863) kuoli lapsena.
- Kaisa Henriika (1861–1890) ja Jaakko Pekanpoika Sulasalmi (1861–1916) vihittiin 1888. Kaisa ja Jaakko asuivat Hannulan talossa Kaisan kuolemaan saakka.
- Priita Matilda (1863–1889) kuoli Kemikylässä naimattomana ja lapsettomana.
- Juho Artturi (1865–).
- Ida Maria (1867–1926) avioitui Juho Marttilan kanssa Martille.
- Aada Eliina (1870–1874) kuoli lapsena.
- Elias Kustaa (1872–).
- Aapo Alarik (1874–).
- Kalle Reeti (1876–).

Ylihannula 1914

- Ylihannula oli lohkottu Hannulan tilasta. Hannu Hannunpoika alkoi pitää taloa Valpuri Kristiina Tervon kanssa heti sen valmistuttua.
- Leski Maria Erkintytär Aatsinki, Hannun äiti.

Välitalo 1898/1916

- Välitalo oli rakennettu Hannulan maille vuonna 1898 ja lohkottu tilaksi vuonna 1916. Hannu Aleksanteri (–1925) ja lida Valpuri Mattila muuttivat taloon sen valmistuttua.
- Elias Kustaa (–1910) avioitui Riita Liisa Särkelän (1884–) kanssa 1906.
- Kalle Reeti avioitui leski Adolfiina Mikontytär Sipovaaran (–1916) kanssa vuonna 1902.

Sokkala 1927

- Sokkalan ja Ylihannulan välinen raja oli määrittelemättä vielä isonjaon aikaan. Lopullinen rajatoimitus suoritettiin vuonna 1927. Tilan omisti Elias Kustaa Välitalon perikunta. Talo oli rakennettu ennen jakotoimituksen päättymistä.

Jänkälä 1916

- Jänkälä oli lohkottu Hannulan tilasta. Leski Kalle Reeti Välitalo (–1945) eli avoliitossa Kristiina eli Stiina Särkelän, e. Sulasalmen (1871–1959) kanssa 1920-luvulta alkaen. He avioituivat myöhemmällä iällä. Stiina Särkelän hautakiveen on nakuteltu sukunimeksi Hannula.

Törmänen 1872/1916

- Juho Artturi vihittiin Hannulan tilan piian kuolajärveläisen Liisa Matleena Kalliaisen (1858–) kanssa 1888.
- Aapo Alarik.

Kumpula 1916

- Kumpula oli lohkottu Törmäsen tilasta ja sijaitsi kylän ulkopuolella. Aapo Alarik Törmänen (–1955) avioitui leski Riita Liisa Välitalon (–1949) kanssa 1920-luvun alussa.

Hannulan talot isonjaon jälkeen*Hannula*

Hannula sijaitsi Tenniöjoen rannassa Törmäsen alapuolella ja rajoittui lännessä pulskalaisten maihin ja idässä Sokkalaan. Isonjaon jälkeen tila sai Alahannulan nimen.

Alpi Juhonpoika (1888–1889) oli kuollut vauvaiässä. Maria Aliina (1878–1924) avioitui Savukoskelle 1901 Vitikan taloon. Hänen puolisonsa nimi oli Akseli Juhonpoika Vitikka. Juho Erkille on merkitty Kemikylän henkikirjoissa toinen elämäkumppani. Vaimo Kaisa liennyt kuollut vuoden 1909 vaiheilla. Vuoden 1910 henkikirjassa hänen tilallaan on Liisa, joka merkittiin Juho Erkin vaimoksi vuoden 1919 henkikirjassa.

tal. Juho Erkki Hannunpoika Hannula	1851–	vihitty 1877
vaimo 1 Kaisa Karolina Juhont. Törmänen	1857–	kuollut n.1909
vaimo 2 Liisa	1857–	kumppani n. 1910 alkaen
Kaisa Greta Juhontytär	1880–	
Juho Hannu Juhonpoika	1885–1968	
Kaaleppi Juhonpoika	1893–	hukkui Tenniöjokeen
piika Hilda Oinas	1904–	
huonekuntalainen Aleks Kalliskota	1895–	

Ylihannula

Ylihannula sijaitsi Jänkälästä itään. Tyttäret Maria Serafiina (1880–1958) avioitui Kuolajärvelle vuonna 1909 puolisona Matti Olli Törmänen ja Jenny Katariina (1895–) niin ikään vuonna 1916 puolisona Mikko Pyykönen. Koska Olli Risto (1888–1915) oli kuollut 1915, jäivät veljekset Hannu, Alpertti sekä Kaaleppi jakamaan Ylihannulan talon. Hannu avioitui leski Hilja Kustaava Petterintytär Pulskan (1889–1955) kanssa vuoden 1924 jälkeen. Terttu Koskela kertoo, että Ylihannulan talon rakensi Hannu Hannunpoika Pekkalan talon yhteyteen ennen isoajakoa, jonka määräyksessä Pekka Pekkala sai sieltä maita. Sen vuoksi Hannu velvoitettiin maksamaan talon siirtokulut ja muokkaaman Pekkalan talon ympärillä olevat pellot. Pekkala siirtyi asumaan kunnan rajan tuntumaan Lammasojan lähelle.

Isonjaon myötä Ylihannulan tila oli sillä tavalla kahdessa osassa, että Jänkälän tilan kylän puoleisella sivulla oli Ylihannulan tilus, jonka Sokkalan puoleinen raja määriteltiin vasta vuonna 1927. Silloin muodostettiin Keski-Hannula, jota alkoi Alpertti isännöidä. Samassa toimituksessa erotettiin Hanssin tila, jonka nimi oli Ylikangas. Se sijaitsi Ylihannulasta Sallantien toisella puolella.

leski Maria Erkintytär Aatsinki	1829–	
isä Hannu Hannunpoika Hannula	1853–	kuollut 1920 jälkeen
äiti Walpuri Kristiina Tervo	1851–	
tal. Hannu Emil Hannunpoika Hannula	1878–1962	
tal. Alpertti Hannunpoika Hannula	1891–1962	
vaimo Aina Kristiina Kotala	1897–1977	
tal. Juho Kaaleppi Hannunpoika Hannula	1882–1961	avioon n. 1920
vaimo Hilma Johanna Sarivaara	1895–1974	
holhokit:		
Irja Olli Risto Ylihannulan tytär	1909–1995	
Inga Olli Risto Ylihannulan tytär	1914–2000	

Välitalo

Välitalo sijaitsi pulskalaisten maiden ja Törmäsen välissä.

tal. Hannu Aleksanteri Juhonpoika Hannula	1858–1925	vihitty 1901
vaimo Iida Walpu Tanelintytär Mattila	1878–1966	
Anna Hannuntytär	1901–1986	
Elisabet Hannuntytär	1903–1933	
Johannes Hannunpoika	1904–1983	
Johanna Hannuntytär	1911–1939	
Maria (Maija) Hannuntytär	1916–1998	
Iida Hannuntytär	1919–1995	

Sokkala

Sokkala sijaitsi Alahannulan ja Keski-Hannulan välissä. Savukosken Tenniön henkikirjan 1920 mukaan Riita Liisa olisi asunut talossa, mutta Terttu Koskelan antaman tiedon

mukaan hän asui Välitalossa. Talon oli rakentanut valmiiksi hänen veljensä Arttu eli Albert, joka tuli taloon huonekuntalaiseksi vuonna 1919. Sokkalan talon mahdollinen asuttaminen on voinut jäädä Riita Liisalla lyhytaikaiseksi, jos sitä on tapahtunut koskaan. Vuonna 1922 Riita Liisa muutti asumaan Kumpulaan, jolloin Sokkala jäi tarpeettomaksi ja siksi autioitui jossain vaiheessa.

emäntä leski Riita Liisa Hannula
huonekuntalainen Albert Särkelä 1890– meni Neuvostoliittoon

Jänkälä

Jänkälä sijaitsi Ylihannulan ja Keski-Hannulan välissä. Talollisen Kalle Reeti Hannulan vaimo Adolffiina Sipovaara kuoli vuonna 1916. Eljas Eliaanpoika avioitui samana päivänä ja samassa tilaisuudessa kuin velipuolensa Leander vuonna 1925. Heidän puolisonsa olivat Jaakko Sulasalmen Pekka-veljen tyttäriä. Mikko Eliaanpoika osallistui läskikapinaan 1922, siirtyi joukon mukana Neuvostoliittoon ja katosi. Kallen toinen puoliso Kristiina Pekantytär Särkelä e. Sulasalmi oli Jaakko ja Pekka Sulasalmen sisko. Stiinalta ammuttiin kaksi poikaa punaisina Kuolajärvellä kevättalvella 1918.

tal. leski Kalle Reeti Juhonpoika Hannula	1876–1945	avoliitto 1920 jälkeen
avovaimo Stiina Särkelä (Sulasalmi)	1871–1959	
ottopoika Mikko Anshelm Eliaanpoika	1899–	Läskikapina 1922
ottopoika Eljas Eliaanpoika	1900–1972	vihitty 1925
Leander Kallenpoika	1902–1968	vihitty 1925
Eevi Sofia Kallentytär	1904–1989	
Ande August Kallenpoika	1907–1959	vihitty 1931
Anni Kallentytär	1909–	
Hannes Kallenpoika	1910–	
Kaarle Kallenpoika	1913–1913	
Tyyne Kallentytär	1914–	

Törmänen

Törmänen sijaitsi Ala-Hannulan yläpuolella. Sen länsipuolella oli pulskalaisten maita. Otto Juhonpoika (1901–) kuoli taaperoiässä 1903. Hilja Susanna Juhontytär (1894–1962) avioitui Kuolajärvelle 1919 mennessä. Hänen puolisonsa oli Juho Kaaleb Särkelä.

tal. Juho Artturi Juhonpoika Hannula	1865–	vihitty 1888
vaimo Liisa Magdaleena Kaunisharju	1858–	kuollut ennen vuotta 1920
Juho Alarik Juhonpoika	1892–1970	
Elisabet Juhontytär	1896–	
Waltteri Juhonpoika	1903–1939	
kasvatyslapsi Vilho Kuosku		
huonekuntalainen Kaaleb Kreetanp. Kuosku	1888–1961	
vaimo Hilja	1893–	

Kumpula

Kumpula sijaitsi Nousun kylän ulkopuolella Tuhkaharjun lähellä. Riita Liisa Hannulan kolme tytärtä asuivat äitinsä luona ensiksi Väliatalossa, sen jälkeen äidin avioiduttua Aapo Hannulan kanssa Kumpulassa aikuisikään saakka, kertoo Terttu Koskela.

tal. Aapo Alarik Juhonp. Hannula	1874–1955	vihitty 1920 jälkeen
vaimo leski Riita Liisa Hannula	1884–1949	muuttanut yhteen 1922
Olga Eveliina Elias Hannulan tytär	1907–1982	
Hilja Elias Hannulan tytär	1909–1998	
Susanna Katariina Elias Hannulan tytär	1911–1993	
Mauno Johannes Aaponpoika	1922–2010	
Anni Kyllikki Aapontytär	1923–2011	
kasvatilapsi Sauli Kalliskota	1924–1950	

Jälkisanat

Kemikylän uudisasukkailla oli keskeinen rooli Savukosken kylien muodostumisessa. Värriö, Martti, Nousu ja Savukoski eivät ehkä olisi muodostuneet kyliksi ilman heidän talonpoikaista myötävaikutustaan. Savukoskella elää edelleen kaksi vallitsevaa sukua, joiden juuret ovat 1600-luvulta tai vanhempia. Toinen on uudisasukaslähtöinen Halonen, josta on kaksi kantahaaraa eli Värriö ja Halonen (Telniö), sekä vanhempi lappalaislähtöinen Nousu. Muut suomalaiset suvut ovat Kemikylässä nuorempia ja vähäisempiä. Karppisen uudisasukassuku oli jättänyt kylän historian havinaan ainoastaan nimen.

Verovoudit sekä papit antoivat lappalaisille kristillisperäisiä nimiä, joka muistuttivat heidän lappalaisnimiään. Juho, Hannu, Nousu (kantasuomalaisittain Nousia) ja Joutsu liittyvät Johannes-nimeen joko suoraan tai välillisesti. Joutsu on äänteellisesti varsin likellä Johannesta. Sompion voudintileissä Ikäjoutsu oli ruotsinnettu muotoon Hans. Joutsu (jousi) ja Nousu ovat äänteellisesti varsin samankaltaisia. Nousu on myös lappalaisnimi, joka on ollut käytössä Karjalassa sekä Inarissa. Joutsin kanssa miltei samalta kuulostava Mohtsi on niin ikään käännetty Hannuksi. Tulkitsen, että Joutsin muunnelmä on Nousu ja sen ruotsinnos on Hans senkin vuoksi, että sukuun vanhimmassa osassa on Joutsu-nimi. Nousun esipolvet palautuvat Matin puolelta alkuperäiseen 1500-luvun Kemikylän lappalaissukuun, mutta ei suoraviivaisesti. Suvun kantaisä Utijoutsu lhalanpoika palasi Kemikylän asuinvuotensa jälkeen Kuolajärvelle, josta hänen jälkipolvensa neljä sukupolvea myöhemmin lähti sinne uudestaan. Anna-vaimon sukutiedot palautuivat yhtä kauas, Aripäivä lhalanpoikaan. Matin ja Annan suvuilla on yhteinen kantaisä, lhala, joka eli Kuolajärvellä sukupolvi aikaisemmin ennen Kemikylän perustamista. Toiset Kemikylän alkuperäiset lappalaissuvut hävisivät vuosisatojen saatossa. Niiden juuret olivat olleet sekä Kuolajärveltä että Sompiosta.

Lappalaisten puolinomadi- ja uudisasukkaiden tuomat talonpoikaiselämäntavat yhdistyivät muodostaen peräpohjalaisen elämäntavan unohtamatta kieltä, jossa Pohjois-Pohjanmaalta lähteneiden uudisasukkaiden puhumaan peräpohjalaismurteeseen sulautui runsaasti lappalaisia luontoon ja lappalaiselinkeinoon liittyviä sanoja. Uudisasukkaat olivat saapuneet Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan pitäjistä Kemijokea pitkin Lapin rajalle Kemijärvelle ja menneet sen yli. Oulun seudun asukkaiden juurista osa oli vanhaa Karjalasta saapunutta Karjalanrannan väestöä 1000–1200-luvuilta ja osa oli vanhaa länsisuomalaista hämäläisväestöä 1300- ja 1400-luvuilta, enin osa oli Savosta tullutta väestöä 1500- ja 1600-luvuilta.

Lähteet:

- Andersson, G. A, **Kemijärven pitäjän vaiheita**, Lapin Kansan kirjapaino, 1957.
- Andersson, G. A, **Tietoja Sodankylän ja Kittilän pitäjien aikaisemmista ja myöhemmistä vaiheista**, Kemin uusi kirjapaino, Kemi 1914.
- Appelgren, Hjalmar, **Muinaisjäännöksiä ja tarinoita Kemin kihlakunnan itäisissä osissa**, teoksessa Suomen muinaismuisto-yhdistyksen aikakauskirja V, Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1882.
- Enbuske, Matti, **Vanhan Lapin valtamailla**, Hakapaino Oy, Helsinki 2008.
- Itkonen, Toivo Immanuel, **Suomen lappalaiset vuoteen 1945 I**, WSOY, Porvoo 1948.
- Itkonen, Toivo Immanuel, **Suomen lappalaiset vuoteen 1945 II**, WSOY, Porvoo 1948.
- Kehusmaa, Aimo, Onnela, Samuli, **Suur-Sodankylän historia I**, Gummerus, Jyväskylä 1995.
- Luukko, Armas, **Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia II**, Osakeyhtiö Liiton kirjapaino, Oulu 1954.
- Onnela, Samuli, **Suur-Sodankylän historia II**, WS Bookwell Oy, Porvoo 2006.
- Kuuskun-Nousun jakokunnan isojakoasiakirja.**
- Mikkonen, Pirjo, Paikkala, Sirkka, **Suomalaiset sukunimet**, W&G, Keuruu 1993.
- Virrankoski, Pentti, **Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia III**, Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu 1973.

Digikansalliskirjasto: Suomalainen Wirallinen lehti: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1457-4675>

Digitaaliarkisto: Kemikylän henkikirjat 1860–1919: <http://digi.narc.fi/>

Elo, Tiina, Seppälä Sirkka-Liisa, **Entistä Keminkylää – Savukosken kulttuuriympäristöohjelma**. Suomen ympäristö 20/2012: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38791/SY_20_2012.pdf?sequence=7

Enbuske, Matti, **Lapinmaan maankäyttöoikeudet – Asutus ja maankäyttö keskisessä Lapissa ja Enontekiöllä 1900-luvun alkuun**: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75979/omju_2006_6_asutuksen_ja_maankayton.pdf?sequence=1

Ennen ja nyt: <http://www.ennenjanyt.net/2011/04/pahkinasaaresta-rajat-”kolmenkunkenkaan”-lapinmaahan/>

Geni: <https://www.geni.com>

Hiski: <http://hiski.genealogia.fi/hiski/>

Itkonen, Ilmari, **Inarinlappalaiset sukunimet ja suvut**: <https://www.genealogia.fi/nimet/nimi79s.htm>

Itkonen, Toivo Immanuel, **Suomen-, kuolan- ja ruijanlappalaisten vanhat henkilönnimet**: <https://journal.fi/virittaja/article/view/31090>

Kallio, Reino, **Historiatietoa**: <https://historiatieto.wordpress.com/ruotsin-suurvaltakausi-ylikaksinkertaisti-suomen-pinta-alan/>

Kemijärven seurakunnan arkistot: https://digi.hakemisto.appspot.com/index_sarja?sartun=97417.KA&atun=184294.KA&amnimeke=Kemijärven+seurakunnan+arkisto&sarnimi=Rippikirjat

Kuzmin, Denis, **Saamelainen asutus Karjalassa**: <https://www.sgr.fi/susa/94/kuzmin.pdf>

Mantila, Harri: **Lapin rajat ja murrerajat**: <https://journal.fi/virittaja/article/view/40001>

Nettidigisäänih: <https://saanih.oahpa.no>

Olavi Linturin blogi: <https://linturi.vuodatus.net/lue/2009/07/halla-kato-ja-kuolinvuodet-seurasivat-toisiaan-1500-1700-luvuilla>

Rekilä, Antti: **Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n edustus Pelkosenniemen ja Savukosken murteessa**: <http://jultika oulu.fi/Record/nbnfioulu-201702231239>

Riksarkivet: <https://sok.riksarkivet.se>

Saamelaiskulttuurin ensyklopedia: <http://senc.hum.helsinki.fi/wiki/Asutushistoria>

Saamelaiskulttuurin ensyklopedia: <http://senc.hum.helsinki.fi/wiki/Kainulaiset>

Saamelaiskulttuurin ensyklopedia: <http://senc.hum.helsinki.fi/wiki/Pirkkalaiset>

Sodankylän seurakunnan arkistot: https://digihakemisto.appspot.com/index_sarja?sartun=99255.KA&atun=184767.KA&amnimeke=Sodankylän+seurakunnan+arkisto&sarnimi=Rippikirjat

Saamelainen nimenantoperinne: [http://www.kuati.fi/media/.materials/](http://www.kuati.fi/media/.materials/o_1a2k1qgg3e1p1pm314pr14j41hal10.pdf)

[o_1a2k1qgg3e1p1pm314pr14j41hal10.pdf](http://www.kuati.fi/media/.materials/o_1a2k1qgg3e1p1pm314pr14j41hal10.pdf)

Suomen sotasurmat 1914–1922: <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/main>

Suomen Sukuhistoriallinen Yhdistys ry: Länsipohjan läänin henkikirjat 1643–1701:

<https://www.sukuhistoria.fi/sshy/sivut/jasenille/paikat.php?plid=7514>

Suvusto.fi: <https://suvusto.fi>

Henkilölähteet

Kari Hannula

Terttu Koskela

Muita lähteitä:

<http://www.juhasinivaara.fi/kenttak/halonph.htm>

<http://suku.genealogia.fi/archive/index.php/t-27666.html>

<http://suku.genealogia.fi/archive/index.php/t-27820.html>

<http://suku.genealogia.fi/archive/index.php/t-32285.html>

<http://suku.genealogia.fi/archive/index.php/t-16388.html>

<http://suku.genealogia.fi/archive/index.php/t-16266.html>